РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. Д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ* 2 ДОЛЯРИ (АБО: 30 КОР. ЧЕСЬК., 200 ЛЕЇВ РУМ., 30 ФРАНКІВ ФРАНЦ., 5 МАРОК НІМЕЦЬКИХ) РІЧНО. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 75 ГР.

РІК III. **ТРАВЕНЬ 1935 РОКУ** **ЧИСЛО 5 (29).**

»Наша Культура«.

Широкі кола сучасної української інтелігенції, особливо молодшої, не можуть похвалитися глибоким знанням і правдивим розумінням своєї культури. Сталося це головно через те, що наша інтелігенція виховувалась і виховується найчастіш по школах чужонаціональних, де нічого не чує ані про свій нарóд, ані про його минуле, ані про його духове життя. Національна освіта — головна основа нашого світогляду — набувається в нас найчастіш самотужки і звичайно прихапцем.

Наслідки такого ненормального стáну дуже шкідливі не тільки для нашої інтелігенції, але й для цілої Нації. В більшості своїй ми звичайно не знаємо навіть головніших і важливіших основ своєї культури, мало знаємо свою історію, потемки ходимо в літературі. Прихапцем набута національна освіта не глибока й безсистемна, а це допроваджує до того, що національно-сильних характерів, надзвичайно потрібних у нашому тяжкому житті, тепер ми маємо не багато. Непослідовність, прихапцевість і безсистемність набутої національної освіти творить хиткі характери, що часто не знають, на щó їм орієнтуватися, на чому ґрунтувати свій світогляд, як то особливо сильно помітно в поглядах повоєнного покоління. Так і мусіло статись, бо ж національно сильний характер виробляється тільки глибокою, систематичною й послідовною національною освітою, такою освітою, що проймає цілу нашу духову істоту й творить для нас закінчену виховну цілість.

Щоб зарадити цьому ненормальному станові, закладаємо нову наукову станицю, — науково-літературний місячник „Наша Культура“. Ставимо собі за головну ціль всебічне й глибоке наукове висвітлення нашої духової й матеріяльної культури, чому й будемо давати наукові статті зо всіх ділянок історично-філологічних і близьких до них наук, а саме: історія, література, театр, музика, мистецтво, філософія, мовознавство, етнографія, право, археологія, палеографія, педагогіка, архітектура й т. ін. Звичайно маємо наукові журнали тільки фахові, доступні обмеженому колу спеціялістів, ми ж закладаємо науковий журнал з найширшою програмою, — хочемо давати досліди зо всіх ділянок нашої духової й матеріяльної культури, давати все те, що конче потрібне для глибокої національної освіти й для повного зрозуміння своєї культури. В фахових наукових журналах даються статті тільки для небагатьох фахівців, ми ж хочемо дати такий науковий матеріял, що його легко розумітиме ціла наша інтелігенція, хочемо давати матеріял, конечно потрібний і цікавий усій нашій інтелігенції. Учитель, професор, священик,

адвокат, суддя, інженер, лікар, кооператор, працівник пера, інтелігентна жінка й т. ін., взагалі кожний інтелігент, кожний свідомий громадянин знайде в „Нашій Культурі“ цінний і необхідний йому науковий матеріял для вивчення культури цілої нашої Нації, для її відповідного глибокого зрозуміння й для вироблення собі широкого національного світогляду, як основи духово здорової людини.

Пильнуватимем усі статті „Нашої Культури“ подавати доброю всеукраїнською літературною мовою, щоб наші читачі вже з самого читання привчалися до неї, бо ж літературна мова — то міцний цемент для об'єднання Нації й основа національного виховання. Час-від-часу міститимемо в „Нашій Культурі“ й більші статті про нашу літературну мову. Ось через це „Наша Культура“ стає конечним і необхідним доповненням „Рідної Мови“.

Віримо, що ціла українська інтелігенція відразу зрозуміє наші ідейні завдання, а зрозумівши — щиро й сердечно підтримає нас, і діяльно допоможе нам поширити „Нашу Культуру“ справді серед наших найширших інтелігентських кол. Віримо, що в краю й на еміграції не буде інтелігентної української родини, яка не мала б у себе „Нашої Культури“, як міцної основи так нам потрібного національного виховання. Це причина, чому робимо журнал наш найдешевшим серед усіх подібних видань. Розпочинаємо „Нашу Культуру“ чотирьохаркушевими книжками, але маємо міцну надію, що наше Громадянство своєю щедрою допомогою змусить нас у недовгім часі збільшити розмір журналу до репрезентаційного вигляду.

Трьохлітня практика „Рідної Мови“ виразно показала, що наше інтелігентне Громадянство любить і цінить поважну й ідейну працю, а тому тішимо себе надією, що воно так само щиро полюбить і глибоко оцінить і „Нашу Культуру“ та її ідейні прагнення. І справді, мова й культура — це ж наріжні стовпи духового життя кожного Народу, як свідомої Нації, а тому ціле наше Громадянство щедрою й міцною рукою підтримає й „Нашу Культуру“ й „Рідну Мову“. Ціла інтелігенція наша зрозуміє й належно оцінить і той у наших стосунках небуденний факт, що передплата на обидва наші місячники найменша, яку тільки можна було встановити, бо ми дбаємо тільки про створення незалежної наукової станиці, що чесно й сумлінно служила б своєму Народові. Робимо це в глибокім переконанні, що знайдуться й у нас шляхетні меценати, що щиро й щедро підтримають „Нашу Культуру“. Стара Україна пишалася своїми щедрими меценатами, — знайдуться вони й тепер.

З такою глибокою вірою в найкращі творчі сили нашого Народу і з щирою надією на всенаціональну поміч, піднісши серце горі, радісно й бадьоро розпочинаємо свою тяжку працю на культурній службі Народові. Не зразять нас власні невдачі й людська злоба, не спинять нас матеріяльні перешкоди й надмір праці. Безмежно віримо в свій великий Народ і в його світле Воскресення.

Редакція.

Висилаємо „Нашу Культуру“ всім передплатникам „Рідної Мови“ й сердечно просимо їх передплатити й новий наш журнал. Хто не міг би передплатити негайно, нехай повідомить про це нашу Адміністрацію. Хто залишить собі тільки першу книжку, просимо прислати за неї 1 зл.

Хто ж не хоче передплачувати „Нашої Культури“, нехай поверне нам книжку.

Найсердечніше просимо всіх наших передплатників, прихильників і читачів конечно придбати для „Нашої Культури“ нових передплатників. Нехай не буде в нас читальні, гуртка, взагалі організацій і свідомих родин без „Нашої Культури“. Сила Нації — в силі її культури.

Передплата на „Нашу Культуру“ в краю, а також у Чехословаччині, Австрії й Мадярщині: річно 10 зл., піврічно 5 зл., чвертьрічно 2·50 зл., місячно 1 зл. За границею: в Европі 12 зл., поза Европою 3 дол. річно. Окрема книжка в краю 1 зл., за границею 30 центів.

До кінця 1935 р. 7 зл., за границю 2 дол.

Адреса Редакції й Адміністрації: Warszawa — IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Конто чекове П.К.О. ч. 5880. Картотека Розрахункових Переказів ч. 15.

Адміністрація.

Методи вивчення складні.

4. Граматика й логіка.

Граматика й логіка — близькі своїм змістом науки, чому й плутають їх від найдавнішого часу. Ще Аристотель докладно не розмежував був цих наук, даючи мішані категорії, а це допровадило до того, що де-далі граматику стали або зовсім плутати з логікою, або просто вважати за частину її. Взагалі ж логіку ставили вище від граматики, бо, мовляв, граматичні закони несталі, а закони логіки — вічні. За середніх віків багато працювали особливо над складнею, але трактували її зовсім апріорно, окреслення давали з погляду логіки, а висновки робили не на основі фактів, і взагалі сильно підпорядковували граматику — надто ж складню — логиці. Філософи - логіки все цікавились граматикою, часом писали курси її, але завжди дивились на граматику, як на залежну від логіки. Ось через це для розвитку граматики справді багато прислужилися такі філософи, як вдавнину Аристотель та стоїки, а за нових часів Locke, Leibniz і інші. Підо впливом логіки й філософії повстала т. зв. загальна (філософська) граматика, а в ній явища мови звичайно освітлювались з погляду логіки; пригадаймо тут хоча б відому французьку граматику з Port - Royal 1660 р. Ось через це довгі віки, а власне аж до половини XIX-го ст., граматику все сполучували з логікою, завжди їх плутали й не вміли належно розмежувати; через це, нпр., філософ Мілль міг сказати навіть, що граматичний складневий аналіз речення — це найкраща лекція логіки.

Перша половина XIX-го ст. не принесла розмежування граматики від логіки, навпаки, — граматика, особливо ж складня цілком підпала сильним впливам логіки. У цім відношенні цікаві праці німецького вченого К. Беккера. Прихильник логічної граматики, К. Беккер склав був добрі підручники німецької мови, але граматику подав зовсім абстрактно. Підручники й праці Беккерові сильно ширилися в 30—40-х роках XIX ст., й мали великий вплив навіть серед народів слов'янських. Так, за Беккеровим впливом у Россії повстають праці Басистова, що збудував свою „Систему синтаксиса" 1848 р. зовсім за логікою, наслідуючи й переказуючи Беккера; те саме бачимо в Граматиці Давидова 1852 р., Перевлєського й ін. Сам Ф. Буслаєв, творець історичної граматики російської мови, сильно підпав був підо впливи логіки, і в своїй складні звичайно проводить логічну методу окреслення синтаксичних форм. Взагалі — Ф. Буслаєв типовий представник логічної школи, логіка в його складні скізь панує над чистою граматикою. Буслаєв, як учений, користався величезним авторитетом, його думки поширилися були серед цілого слов'янства, а особливо в Україні, а тому сильно закріпили впливи логіки на граматику й у нас. Ці впливи вельми помітні в мовознавстві ще й тепер, а по шкільних підручниках вони просто панують, замінюючи складню на перекручену логіку.

Такий панівний вплив логіки на граматику не був їй корисний, бо збив її з своєї питоменної дороги й запровадив на манівці, через що граматика не могла нормально розвиватися. Ось через це поволі повставав зрозумілий протест проти впливів логіки, вимагаючи для граматики самостійного розвитку. Німецький учений, проф. Берлінського унів. Г. Штайнталь (Steinthal) року 1855-го випустив знамениту працю: Grammatik, Logik und Psychologie, що стала працею епоховою. Штайнталь глибоко висвітлив різниці поміж логікою й граматикою, навіч показав некорисний вплив логіки, і цією працею взагалі наніс їй смертельного удара. Сильна й глибока

Штайнталева критика помітно отверезила мовознавців, і з того часу панування логіки в граматиці стало виразно маліти, бо Штайнталь переконливо показав і правдиву нову дорогу мовознавства — методу психологічну.

З часу Штайнталя розпочалася запекла боротьба граматики з логікою, боротьба, що ведеться ще й тепер і має вже показну літературу; боротьба ця часами сильно загострювалась, обидві стороні — мовознавці й логіки — не здають своїх традиційних позицій і завзято боронять фахові становища, бо тепер і логіки оберігають свою науку від впливів граматики. А взагалі ціле питання остаточно й глибоко не вияснене, і вчені часом твердять тут зовсім протилежні думки.

Під сильним впливом Штайнталевої науки був у нас Ол. Потебня; він глибоко скритикував традиційне панування логіки в граматиці, рішуче вимагаючи невтручання цих наук одна до одної й належного размежування їхніх впливів. Ці погляди Потебневі сильно поширилися були поміж слов'янством і допомогли встановити тут правдивий науковий погляд. В слов'янськім науковім світі Потебня остаточно вбив панування логіки в граматиці.

Приглянувшись глибше до граматики, особливо до складні, справді бачимо, що вона ще й тепер переповнена окресленнями, позиченими з чистої логіки, навіть у своїх найголовніших частинах. Так, душа складні — речення — звичайно має логічне окреслення, та й сам термін „речення" („предложеніє", propositio)— логічний (а в школі, поза логічним окресленням, іншого не знають і тепер); поняття підмета й присудка просто запозичені з логіки; назва „другорядні" члени речення повстала підо впливом логіки, бо то тільки вона знає члени „головні"; за логікою ж — на питання — розрізнюємо всі „другорядні" члени речення. Поділ на „частини мови", цебто поділ слів нашої мови на групи ми завжди робимо за логічними, а не граматичними підставами, — ставимо до них належні питання. Наука про відмінки переповнена впливами логіки. І т. д., і т. д., — справді, складня аж занадто багато запозичила з логіки навіть у своїх основних частинах.

Логіка й граматика — це хоч подібні, але різні науки, а сильне й некритичне змішування їх користи складні не приносить. Суттєва різниця поміж цими науками дуже велика. Справді, правильність логічна й правильність граматична — це речі різні: думка наша може бути зовсім нелогічна (напр.: *Сонце сходить*, *Лямпа горить*, *Людина не дише*, *Два та три — сім*), але речення буде правильне з погляду граматичного. Взагалі ж розвій людської мови, особливо літературної, вельми капризний, і звичайно не слухається вказівок чистої логіки; „граматика й логіка тому не сходяться — правильно твердить Paul (Prinzipien, 33), що творення й застосовування мови не керується чисто логічним мисленням". Коли б мова була справді логічна — твердив іще Steinthal та Потебня за ним, — то не було б нелогічного в мові, і на цілім світі була б тільки одна мова. Мова жива й змінна, а тому трудно зв'язати її логічними правилами та обмеженнями.

Речення граматичне й логічне — це речі зовсім різні: логіка знає в реченні тільки два члени, суб'єкт і предикат, тоді як граматика має їх аж п'ять, бо знає ще т. зв. „другорядні" члени; таким чином бачимо, що ці „головні" члени мають у двох науках тільки одну назву, але різний зміст.

Граматичних категорій взагалі більше, як логічних. Так, граматика знає своє власне розрізнення родів, часто противне логиці (суддя, собака). Не знає логіка граматичних дієслівних видів, осіб, способів; знає тільки одну оповідну форму речення, тоді як у складні їх багато.

Отже, як бачимо, треба добре відрізняти логіку від граматики, і вистерігатися логічних окреслень особливо в складні, де часто не легко відрізнити ці дві науки. Взагалі ж, впливи логики на граматику не розвинули складні, — навпаки, тільки загальмували її розвій, бо збили з питоменної чисто граматичної дороги, що була б найкорисніша.

Але за останнього часу ширяться трохи лагідніші думки про стосунок логіки

до граматики. Потебня твердив, що „мовознавство, а зокрема граматика ані трохи не ближче до логіки, ніж якабудь інша наука“ („Изъ записокъ“ I 63). Звичайно, це перебільшення, і за останній час ціла низка вчених стала трохи спокійніше дивитися на стосунок цих наук; напр. так уже висловились: Вундт, Овсянико-Куликовський, Paul, Богородицький, Грунський і т. ін., не кажучи вже про осіб, що фахово працюють над логікою, як В. Зіньківський, M. Ossowska й ін. Складня не має ще докладно й остаточно встановленого змісту, а це не раз змушує дослідника оглядатися трохи й на логіку. Та й не корисно недобачати, що між логікою й граматикою все таки не мало спільного, навіть у основних їхніх завданнях: логіка — наука про правильне мислення, граматика — наука про правильне говорення. В граматиці й логіці навчається про спільні речі (правда, з різних поглядів): речення, його частини, класифікація слів і т. ін. Існує граматика загальна, а в ній багато окреслень трудно зробити, стоючи на ґрунті самої лишень чистої граматики.

„Процеси й форми логічної думки — правильно твердить проф. Д. Овсянико-Куликовський (Синтаксисъ, 2 вид. 1912 р. ст. XII, XIV-XV)— з одного боку й граматичної з другого це явища, при всій їхній різниці, покревні, і навряд чи можна сумніватися, що між ними існує генетичний зв'язок. Явище, що зветься „логічною думкою“, не однакове з явищем, що ми звемо його „граматичним реченням“, але ж вони, поперше, класифікуються разом у рубриці „мислення“, і, подруге, між ними бачимо безсумнівну аналогію. Звичайна річ, логіка, як наука, стоїть до граматики, як науки, значно ближче, ніж стоїть вона, напр. в стосунку до ботаніки, зоології, біології й т. ін. Я вважаю зовсім за можливе, що процеси логічного мислення вперше повстають на певнім ступені розвитку граматичної будови. Логічні поняття — субстанції, атрибута, дії, стану й т. ін. розвиваються спроквола з відповідних граматичних категорій, і так же спроквола процеси аналізи й синтези, що дані в граматичнім реченні, перетворюються в логічні, так що граматичне речення дає життя логічному. Логіка зароджується в надрах граматичного мислення й довго лишається тісно зв'язана з ним. На певнім ступені розвитку вона в більшій чи меншій мірі визволюється з опіки граматичних категорій і організується над мовою, — як вища інстанція думання, що проте не керує нею, а тільки царює“.

Загальний наш висновок такий. Логіка й граматика — науки різні, але мають не мало спільного. Плутання цих наук користи їм не приносить, а тому мусимо міцно стояти на чисто формальному граматичному погляді, не забуваючи проте, що багатовікова стичність граматики з логікою, як наук, а також їх певний генетичний зв'язок, глибоко відбилися на складні, а через це остаточне їх розмежування — праця ще не одного покоління мовознавців. Процесу розмежування цих наук дуже допоможе психологічна метода праці, що тепер шириться все більше та більше.

Література. Н. К. Грунскій: Очерки по исторіи разработки синтаксиса славянскихъ языковъ, 1911 р., ч. I ст. 87-88, 140, 144, 150-152, т. II ст. 95, 130-135, 192-195, 218-219, 239, 244. В. В. Зѣньковскій: Къ вопросу о функціи сказуемаго, „Унив. Изв.“, Київ, 1908, кн. 9, ст. 1-59. Д. Н. Кудрявскій: Грамматика и логика, „Введеніе въ языкознаніе“, Юр'їв, 1913 р., 2 вид., ст. 18-26. Mautner: Zur Grammatik und Logik, Stuttg. — B., 1902. Marja Ossowska: Stosunek logiki i gramatyki, „Kwartalnik Filozoficzny“, Краків, 1929 р. т. VII кн. 3 ст. 231-264. А. Потебня: Изъ записокъ I, розділ VIII: Грамматика и логика, ст. 60-63. Rubczyński: O znaczeniu prac niektórych naszych lingwistów (Лося, Розвадовського) dla logiki, »Prz. Filozoficzny« 1901 р. т. XIV кн. 4. ст. 466-476. H. Steinthal: Grammatik, Logik und Psychologie, ihre Prinzipien und ihr Verhältniss zu einander, Берлін, 1855. Д. Овсянико-Куликовскій: Синтаксисъ, 2 вид. 1912 р. ст. XI-XV, див. іще „Русская Мысль“ 1896 р. кн. 12 ст. 30-32. O. Kádner: Jazykové jevy v logice, Kolín, 1902. I. Rozwadowski: O zjawiskach i rozwoju języka, Краків, 1921, ст. 30-36. H. Schmitt: Psychologie und Logik in ihrem Verhältniss zur Sprache und zur Methodik sprachlicher Untersuchung, »Archiv für gesamte Psychologie« т. XXVII. П. А. Бузук: Основные вопросы языкознания, Москва, 2 вид. 1924 р. 163-170. H. Delacroix: La langage et la pensée, 575-587. O. Wahnschaffe: Grammatik, Logik und Sprache, „Die Neueren Sprachen“ 1929 р. т. 37 ст. 192-207. A Séchehay: Essai sur la structure lo-

gique de la phrase, Париж, 1926. Н. Н. Дурново: О формальной грамматике и логике, „Родной язык в школе“ 1925 р., М., кн. 6.

5. Біологічна метода.

Сильний розвиток природничих наук допровадив і мовознавство до повстання т. зв. біологічної методи. Основником цієї методи був славний німецький учений Август Шляйхер (Schleicher, 1821-1868), що багато працював для вдосконалення порівняльної науки. Шляйхер кохався в природничих науках, особливо в ботаниці, досліджував їх методологію, й пильнував пересадити її до своїх мовознавчих праць; був великим приклонником Дарвіна. Головна праця Шляйхерова, що принесла йому світову славу, це Compendium der vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprache 1860 р. (вид. 4-те 1876 р.). Шляйхер дивився на мову, як на окремий самостійний організм, що існує поруч людини; організм цей живий: народжується, живе й завмирає. „Мовознавство — це наука природнича, а мова — організм“, твердив Шляйхер. Як живий організм, мова піддається тим самим методам наукового досліду, що й науки природничі, до яких треба залічити й мовознавство.

Наука Шляйхерова про мову, як про живий організм, не була новиною: чимало мовознавців твердили те саме ще до Шляйхера, особливо ж К. Ф. Беккер. Але Шляйхер докладно розвинув цю теорію, і мова стала в нього за окремий організм, ніби відділений від людини й легкодоступний для експериментальних дослідів.

В молодості Шляйхер кохався в філософії Гегеля та працах Дарвіна, а це й допровадило його до особливого погляду на вартість та життя мови. Життя мов Шляйхер ділить на дві добі, — доісторичну й історичну. Доісторична доба в мові — це доба „творча“, коли мова жила й буйно розвивалася в своїх формах, чому й треба досліджувати головно мови класичні: історична ж доба — це вже доба „руїни мови“, „зіпсуття“ її, коли вона втрачає свої давні форми й поволі завмирає. Такий погляд, як ми бачили, рішуче неправдивий: життя мови — то безупинні зміни її, а зміна форми ніколи не веде мову до її соціяльного ослаблення, бо значення звичайно передається іншій формі.

Погляд Шляйхерів на мову, як на окремий організм, так само не витримав глибшої критики: мова живе в людині, як витвір його духа й чинник психологічний; це орган духа, а не організм.

Ось через це біологічна Шляйхерова метода не дала корисних наслідків в науці й скоро забулася. Відгомони цієї науки ще бачимо в працях Шляйхерового учня, Іогана Шмідта, а почасті й у М. Мюллера, І Срезневського, Колосова й ін. На вивчення складні цей напрям помітнішого впливу не мав.

На зміну цієї методи пізніше прийшла правдиво експериментальна фізіологічна метода, але для дослідів головно фонетики.

Література. *Див. літературу 1, 2, 8, 12.*

Іван Огієнко.

Причини мовного винародовлення українців в Америці.

Мова була, є й буде надзвичайно важлива в житті й культурнім розрості кожної нації, бо вона не тільки чинник порозумівання, але й один із найгрізніших засобів в імперіялістичних задумах тієї чи тієї нації. Знаємо, що колишні греки та римляни з своїми політичними підбоями чужих країв приносили туди ще й свої мови. Також знаємо, що встаровину грецька мова вважалася за мову всесвітню. Її вчились не тільки самі греки, але й інші народи. Згодом, за середніх віків сильно поширилась латинська мова. Обидві ці мові то здобували собі світове значення, то занепадали; тепер вони „мертві“, хоч їх не мало вчаться по середніх школах. Їхнє місце заступили інші, новітні мови. Сильні мови: російська, еспанська, французька, німецька, а особливо англійська промощують собі щораз то дальший шлях серед народів.

Так само, як нас старалися знищити

мовно й духовно, скажемо росіяни, так само англійці нищили мову ірландців, шотландців й ін. Тепер англійська мова найбільш уживана в світі, — понад 500 мільйонів люда говорить нею.

Англійська мова росла водно́час із ростом Великої Британії. Велика англійська імперія закінчена вже в політично-адміністративнім творенні, але не в мовнім. Мовна експансія продовжується далі всіма методами. Продовжують її не тільки англійці, але всі „English speaking“ народи: австралійці, новозеландці, канадійці, американці й ін.

Наша українська еміграція на північному континенті Америки підпадає англізації від канадійців та американців. Ті останні взялися до масової „американізації“ своїх чужинецьких груп із великим заповзяттям.

Виходячи з „американської точки зору“, американці почали масову американізацію з чисто оборонних причин. Тисячі книжок написано вже на тему американізації. Мені вдалося прочитати декільки з них.

Так, Henry Pratt Fairchild, професор нью-йоркського університету в своїй праці: „Immigration a World Movement and its American Significance“, на стор. 395, виходячи з засади, що „асиміляція є неминуча потреба здорової еміграції“, подає причини її. „Ніщо інше, як світова війна, пише він, не вчить нас краще про потребу скорої американізації. Ми побачили, що більшість німців, народжених в Америці, почувала значно більше закохання до Німеччини за останньої війни, ніж до своєї новоприбраної Батьківщини (Америки). Багато їх були готові вести з нами війну тільки тому, що Злучені Держави оголосили були війну проти Німеччини. Навіть як наші спільники чи члени нашої армії, вони представляли надзвичайно трудну проблему нашій військовій команді не тільки через трудність призвичаїтися до американського способу життя, але також з причини ворожнечі чужинецьких груп між собою“.

Інша авторка, Miss Frances Kellor у своїй книжці: „Straight America“ (Одноцільна Америка) пише (ст. 277) таке: „Завдяки війні ми звільнилися від думки, що ми з л у ч е н а н а ц і я... Ми нації, розкинені по континенті“.

I. Bowman, також професор нью-йоркського університету, подає на стор. 694 цікаву таблицю в своїй книжці: „The New World“. Із 48 штатів у Злучених Державах чужинців мають:

4	штати	мають	35%	людности
10	штатів	„	25%	„
10	„	„	15%	„
7	„	„	10%	„
5	„	„	5%	„
12	„	„	1%	„

Він нарікає, що „з поміж 125.000.000 американців-горожан, управнених до голосування, тільки 5.500.000 чужинців прийняло американське горожанство, а більшість їх зовсім не інтересується ані американським політично-соціяльним життям, ані його урядом. Коли ми,— продовжує він,— додамо до неголосуючої класи (цебто чужинців, що ще не прийняли американського горожанства) ще тих із обмеженим зрозумінням американського життя, тоді переконаємось, що найменш десять мільйонів чужинців, або 20% дорослих мешканців Злучених Держав, скоріш творять нову проблему, ніж розв'язують її своїм голосуванням (ст. 238). Належить тут додати, що в Зл. Державах, де всякі важніші питання вирішується загальним голосуванням, велику вагу звертається на те, хто цікавиться такими справами, а хто ні. Чужинці, звичайно, цим не цікавились аж до недавна, коли й вони стали наслідувати справжніх американців.

І тут саме лежить причина цілого лиха. Бо чужинець, як тільки прийде на бік „американців“, звичайно занедбує все своє рідне... Дуже-дуже рідко буває, щоб він цікавився справами нації, з якої він сам вийшов, й нації, що серед неї проживає. Звичайно справи останньої перемагають, хоч би з тієї простої причини, що він ж и в е серед неї.

Далі автор нарікає (стор. 697), що „чужинецькі групи живуть тільки ш т у ч н и м життям, стало вживають своєї рідної мови, мають свої часописи, провадять свої окремі організації і, що найгірше, стають легковірною жертвою всяких партійних „босів“ (провідників)“.

На іншому місці другий автор нарікає, що „навіть третє покоління, народжене в Зл. Державах, не вміє говорити по-англійському“.

З тих, отже, й з багатьох інших причин американці почали тепер свою американізацію через просвіту.

„Іміґранти були засипувані викладами, відчитами й літературою“, продовжує Fairchild у своїй „Americanisation“. Відкрито вечірні школи, а в них заведено легкі, підставові предмети. Найважнішим предметом була англійська мова, і таким способом помалу зникало „чужинецьке назадництво“, а американізація щораз то глибше запускала своє коріння в душі й серця чужинців. Праця така, — жаліється автор — не легка, бо в веденні американізації треба не тільки дати досить чужинцеві, але й вирвати все те, що вже мав той еміґрант.

Отже ясно, що ціль американізації — вирвати все те, що досі кожному еміґрантові було найдорожче, цебто мову, звичаї й любов до свого рідного...

„Коли б так у ріднім краї еміґранта, — пише далі Mister Bowman — заведено примусове навчання іншої мови, то він уважав би це за тиранію уряду. Тут навчання англійської мови — це засіб зробити його добрим горожанином держави“.

II.

Вище подані факти самі ясно вказують на ті великі труднощі, що з ними має боротися наш український еміґрант, щоб не підпасти цілковитій американізації, що з усіх сторін суне на нього.

Щоб рятуватися, він мусить найперше мати свої рідні школи, свої організації, й понад усе — вживати вдома тільки своєї рідної мови. Це одне, що могло б урятувати нашу еміґрацію від неминучої американізації.

На жаль, у нас в Америці школи навчання рідної мови ведуться зовсім зле, навіть немає потрібних учителів. Багато з них не свідомі свойого завдання, не знають навіть, як учити. Я знаю таких учителів української мови в Америці, що замість написати „предсідатель“ пишуть: „присідатель“... Я знаю священиків, що говорять свої проповіді по церквах такою „українською“ мовою, що годі її розуміти... Багато-багато українців уже не говорять удома по-українському... Ба, навіть інтеліґенти, що недавно приїхали з рідного краю, що їм рідна мова повинна б бути особливо дорога, залюбки вживають англійської мови...

А організації наші не дуже то й дбають направити все це грізне лихо, поки ще час. Іноді читаєш звучномовні постанови створити школи для вчителів української мови, але все це — тільки голі слова... Деякі українські часописи в Америці бачать вихід із прикрої мовної ситуації... в редагуванні ще додатку англійською мовою, і таким робом самі хиляться до „американізації“.

Так отже справа української мови в Америці зовсім незадовільна. Треба доконче щось робити, робити негайно, робити всім, поки ще час. Та, на жаль, я не завважив досі, щоб у нас робилось щось поважне проти винародовлення. Шляхетний поклик Д-ра І. Огієнка: „Рятуймо нашу еміґрацію від мовного винародовлення“, хоч був передрукований українською пресою, належного відгуку проте не зробив... Це найкраще показує, як ми спимо непробудним сном на мовнім питанні!..

III.

З вище наведених фактів ясно виходить, що американці мають підстави конечно вести свою американізацію. Але й ми, українці, маємо повне право, гарантоване нам конституцією цієї країни, вчитися рідної мови своїх батьків. Нам треба перше всього подбати: 1. Про добрі українські школи, 2. Про відповідні вчительські сили, 3. Про українську літературу. Ми маємо право користуватися в американських бібліотеках українськими книжками. Треба тільки читати, а управа публичних бібліотек спровадить і сама заплатить за наші книжки. 4. Нам треба говорити рідним словом й добре знати свою рідну мову. 5. Конечно читати й скрізь ширити „Рідну Мову“. По спроможності мати відділ

в „РМ“ для „Молодих українців в Америці й Канаді“. 7. Вибити собі з голови, що можна бути добрим українським патріотом, не знаючи української мови.

Dubuque. Федір Луців.

Артизм творів Степана Руданського.

(Продовження).

8. Ритміка.

Переглянувши так, для прикладу, бодай декілька типових, наймаркантніших випадків ужиття стилістичних засобів у віршах С. Руданського, переходимо тепер до подрібнішого розгляду ритмічної будови його творів.

Модерна наука ствердила, що генези поезії треба шукати в примітивному, синкретичному мистецтві танково- музично-поетичному, з якого тільки бігом часу відділилися в окремі галузі три самостійні мистецтва, залишаючи ролю цього синкретичного мистецтва до деякої міри за театром. Всі три згадані елементи синкретичного прамистецтва належать до штук часових чи динамічних, у протилежності до пластики. Основним же підкладом динамічних мистецтв є розділення елементів опрацьовуваного матеріялу в часі, цебто те, що називаємо ритмом. Отже не диво, що також для поезії, як самостійного вже мистецтва, треба шукати головної опори в ритмі, який є один із найголовніших засобів естетичного діяння в мистецтві слова. У цьому зв'язку мушу теж підкреслити ще не досить закорінену в філології, але естетикою вже давно встановлену правду, що поезія ніколи не може розвинути свого повного естетичного діяння на читача, якщо цей її сприймає тільки зором і таким чином передає до відповідних центрів мозку. Для повного естетичного сприйняття поезії конечно потрібне передавання її до свідомости при допомозі акустичних вражінь, т. зн. через голосне читання. Р. Вестфаль пише про це ось як: „Безмовне читання віршів можна порівняти з тим, як досвідчений музика знайомиться з якоюсь композицією, читаючи ноти, і цим способом складає собі поняття про художню її вартість“. З того ясно, що при безмовному читанні вірша не може бути мови навіть про бодай приблизно повне сприйняття естетичних вартостей поетичного твору. Взагалі поезія стоїть у дуже тісному зв'язку з музикою. До речі буде зацитувати тут, за проф. О. Колессою, вислів, що „поезія, незгідна з музикою або протимузична під оглядом чи то акценту мови, чи самих думок, не тільки не відповість ніколи своїй цілі, але до того ще й ображає розум та ухо“.[1]

Руданський мав усі дані для відчуття й зрозуміння музично-ритмічних підстав поезії, бо сам був людиною дуже музикальною. Про це свідчать хоч би спомини його односельчан, що їх зібрав Прохір Ворон у статті: „На батьківщині С. В. Руданського“ в „Раді“ 1907, де, між іншими, про С. Руданського читаємо, що „панич“ писав уже дома поезії: „От напише тобі артикула, так гарно до прикладу, ходить сам по садку, часом з листочком, та й співає його“. Сам голос прибирав до своїх поезій та співав їх сільським людям при оказії, „смішив народ“. Із цього видно, що Руданський задумував свої поезії дійсно як твори майже невіддільні від музичної їх частини, подібно, як це бачимо в народніх піснях. Знову ж про теоретичну музичну освіту Руданського свідчить факт, що він автор першої великої, двохтомової збірки українських народніх пісень з нотами, — а це на ті часи було безперечно великою новинкою. Збірка ця, на жаль, залишилася ненадрукована. Описав її В. Станіславський,[2] — а потім докладніший опис подав М. Левченко в своєму вступному слові до збірки казок та оповідань з Поділля.[3] Що Руданський більшість своїх поезій відчу-

[1] O. Kolessa: Ukraińska rytmika ludowa w poezjach Bohdana Zaleskiego, 9.

[2] „Записки історично - філологічного відділу Української Академії Наук“ 1926, кн. VII-VIII, 588-593.

[3] „Збірник історично - філологічного відділу Української Академії Наук“, ч. 68, Київ 1928, стор. 52-55.

вав чисто музикально, про це ясно свідчить також факт, що дуже багато поезій він писав під мелодію різних народніх пісень, зазначуючи виразно в підзаголовках, на який голос їх треба співати. І так, маємо у нього окремі поезії, що їх треба співати на голос: „Ой куме, куме, завтра субота“, „Гуде вітер“, „Ой воли ж мої, сірі, полові“, „Тече річка невеличка“, „Чи то така вдова живе“, „Ой летів пугач“, „Ой на горі жито“ і б. ін.

Із чисто музикального наставлення Руданського, як поета, ясно, що ритмічний елемент мусить грати в його поезії першорядну ролю. Питання ще тільки, якої саме ритмічної системи вживав переважно наш поет. Якубський розрізняє в українській поезії такі чотири типи віршування: 1) народні ритми; 2) метро-тонічні вірші; 3) силабічні вірші; 4) vers libre. Із цих чотирьох систем найближча до музики система народньої ритміки, побудована на музичному принципі чергування коротких і здовжених складів, оформлених у музичних тактах. Зовсім природна це річ, що Руданський, що підпорядкував свою поезію чисто музичним категоріям, уживав найчастіш музичних народніх ритмів, — хоч послуговувався нераз і метро-тонічною системою. Ближче з'ясує цю справу перегляд ритмічних схем поезії Руданського.

Ціла поетична спадщина Степана Руданського, разом із перекладами, складається з 5089 строф переважно 4-рядкових та з 17973 рядків, нерозбитих на строфи. З того на основі метричних схем написано 216 строф і 774 рядки, т. зн. приблизно 4% із цілої творчости. Решта, т. зн. 96% писана на основі музичних, а то переважно народньо-пісенних ритмів.

9. Метро-тонічна система.

Метро-тонічною системою писані головно деякі взоровані на романтичних, чужих літературних взірцях балади, дещо з лірики та переклад Лєрмонтового „Демона“.

Між метрами переважає тонічний ямб — —′, що виступає у таких комбінаціях:

1) Чотиристопові рядки, нерозбиті на строфи, мішано гіперкаталектичні й акаталектичні, з мішаними римами. Ними написано переклад „Демона“, разом 774 рядки:

— —′/ — —′/ — —′/ — —′/
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ —

напр.:
Минули дикії вершини
І перед ним іздалеки,
Мов тії пишні килимки,
Засяли Грузії долини.
Край чарівний! Старі руїни
І полусоннії річки,
Що по каміннях тихо грають,
І дикі рожі, де співають
Свої любощі пташечки.

2) Чотиристоповий ямб, строфи чотирирядкові, 1. і 3. рядок гіперкаталектичні, 2. і 4. рядок акаталектичні, рими abcb. Цією строфою написані 3 ліричні поезії, разом 18 строф:

— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ — a
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ b
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ — c
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ b

3) Ця сама строфа, тільки з римами abab. Дві ліричні поезії, 8 строф:

Мене забудь, моя дівчино!
Спокійно жий, щаслива будь,
Цвіти як рожа, як калина,
Мене забудь, мене забудь!...

4) Чотиристоповий ямб, чотирирядкова строфа, 1. і 3. рядок акаталектичні, 2. і 4. рядок гіперкаталектичні, рими abab. По цій схемі написана 1 довша балада п. з. „Хрест на горі“, 72 строфи:

— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ a
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ — b
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ a
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ — b

напр.:
Над Києвом коло Дніпра
Як синь синіє ліс дрімучий.
Під лісом тим одна гора,
На ній хрест малий, блискучий.

5) Чотиристоповий ямб, чотирирядкова строфа, 1. і 2. рядок акаталектичні, 3. і 4. рядок гіперкаталектичні, рими aabb. Одна балада п. з. „Розмай“, 42 строфи:

— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ a
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ a
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ — b
— —′/ — —′/ — —′/ — —′/ — b

напр.:
Був ранок. Сонечко зійшло,
Збудилось соннеє село.
На коминах димочок в'ється,
Дівчина з відрами несеться.

Крім ямбів, ув одній ліричній поезії заступлений двостоповий, акаталектичний анапест з римами abcb, 14 чотирирядкових строф:

— — —′/ — — —′/ a
— — —′/ — — —′/ b
— — —′/ — — —′/ c
— — —′/ — — —′/ b

Нехай гнеться лоза,
Куди вітер погне,
Не обходить вона
Ні тебе, ні мене.

Далі 2 ліричні поезії написані амфібрахом. Одна з них у чотирирядкових строфах, 1. і 3. рядок чотиристоповий акаталектичний, 2. і 4. рядок тристоповий каталектичний, рими abcb, 6 строф:

— —′ — / — —′ — / — —′ — / — —′ — / a
— —′ — / — —′ — / — —′/ b
— —′ — / — —′ — / —′ — / — —′ — / c
— —′ — / — —′ — / —′/ b

Не гнути нам шиї, козацької шиї
Під тяжким залізним ярмом,
Не нюхати диму нещасного краю,
Що в'ється над нами кругом.

Друга амфібрахічна поезійка складається з 4 строф восьмирядкових, рядки 1, 3, 5 і 7 тристопові акаталектичні, рядки 2, 4, 6, 8 двостопові гіперкаталектичні, рими abcbdefe:

Колись я із тяжкої туги
На лаві дубовій лежав,
Останній карбованець срібний
В пустії калитці держав, і т. д.

На цьому й закінчуються поезії Руданського, що їх можна читати метро-тонічною системою. Цими метрами володів автор на загал доволі добре, виключаючи декотрих ямбів, головно в перших баладах і в перекладі „Демона“. Тут завважуємо чимало неправильностей. І так напр. дуже часто находимо в першій стопі замість ямба перихій: — —. З численних фальшивих наголосів у ямбовому розмірі наводжу тільки для прикладу: любóщі, олéнь, сýмний дім, nom. pl. дýмки, оддай мене до манастúру, мéне і т. д.

Більшість метро-тонічних поезій Руданського можна читати також ритмічно; і так напр. ямбові вірші можна читати колядковою схемою, анапестичні знову як модифікований козачок. Однак як сама тематика, так і доволі послідовне видержання метро-тонічних схем вказують на те, що в даних випадках маємо вірш метро-тонічний. (Далі буде).

Львів. М. Гнатишак.

Сучасна українська літературна мова.

III.

Сполучення підрядного прикметникового речення з головним

За сполучника підрядного прикметникового речення В. Підмогильний завсіди вживає *що*, дуже рідко *який*, і ніколи *котрий*. На цілу книжку, на 256 ст. сполучника *котрий* нема ані разу! Чуже нам польське *котрий* панує головно в мові письменників Галичини (див. про це мою велику статтю в „Рідній Мові“ 1934 р. ч.ч. 9 і 10), напр. у Б. Лепкого воно на кожному кроці, але добрі східньоукраїнські стилісти ніколи його не вживають, як не вживав його й Шевченко (в „Кобзарі“ сполучникового *котрий* нема ані разу!).

В „Місті“ панує зв'язка *що*. Подам хоч декільки прикладів, бо ж їх на кожній сторінці десятки.

Неохота рухатись, що його тут обняла 11. Хочу знати вашу думку про оповідання, що я написав 55. Каяття, що допіру прокинулось 152. Постать і обличчя закриті були газетою, що вона читала 154. Ту посмішку, що покинув 243. Крізь вікно, що проти ліжка 220. Пішов до тієї крамниці, що була спинила його 99. Посмішку, що покинув давно 243.

У С. Черкасенка так само панує *що*, хоч дуже рідко буває й *котрий*, але не рідне, — набуте на еміграції. Цікаво, що в авторськім примірнику „Дон Хуана“ послідовно виправлено всі *котрий* на *що* для дальшого видання. Тут читаємо: Сеньйор отой, що на горі козу пасе 24. Засліплений красою, що за нею глибока дума причаїлась 64. Тихо моляться до розп'яття, що стоїть позад аналою 90. Забути казку мерехтиву, що промінь кинула на все 103.

IV.

Що — то, а не *чим — тим*.

Українська жива народня мова знає зложені речення з *що—то*, тоді як буденна інтелігентська мова, за російським впливом, а почасти й як архаїзм, звичайно вживає їх з *чим — тим*, напр.: *Що* далі в ліс, *то* більше дров. Літературна наша мова пішла за мовою народньою й уживає тільки форм *що—то*. Черкасе́нко знає ці форми по всіх своїх творах, хоч і не часто. У „Дон Хуані“ читаю: Треба тікати звідси, і *що* скоріше — ліпше 56.

У „Місті“ В. Підмогильного ці форми вже часті: Що більше освідомлював, то більша ненависть змагала його 83. Що більше підпадав під її вплив, то менше міг їй щось сказати 90. Що більше виправдував, то винуватішим його почував 176. Що більший тиск почував, то вправніше розподіляв свій час 196. Що більше Степан свою кімнату встатковував, то чужішою вона йому була 236. Що ближче до Києва, рух на річці більшав 8. Що ближчав він до заповідного будинку, то більше прокидалось у ньому неприємне почуття 55.

Такі форми в „Місті“, як: *Чим* важче мені було, *тим* я була щасливіша 90, — випадкові архаїзми-русизми.

Але прислівник *чимдуж* (а не *щодуж*) звичайний у літературній мові. Так, у Черкасенковім „Дон Хуані“ знаходимо: Чимдуж сюди 67. Тікає чимдуж 14.

V.

Дієприслівник минулий, а не теперішній.

Жива українська мова знає прецікаву особливість у вживанні дієприслівникових форм. Як знаємо, в мові російській та польській дієприслівник підрядного речення звичайно буває часу теперішнього, не зважаючи на час присудка головного речення: Сидя без работы, засыпаю — заснул — засну, Siedząc bez pracy, zasypiam — usnął — zasnę. Зовсім не те бачимо в українській мові: якщо чинність дієприслівникова (в підряднім реченні) й присудкова головного речення відбуваються о д н о ч а с н о й не мають занадто ясно висловленого часового значення, а до того дієприслівник визначає дію не закінчену, але повторну, тоді дієприслівник частіш має форму часу минулого, а не теперішнього, напр. у М. Вовчка: Живши (а не: живучи) у світі, його не втечеш.

Це особливість нашої мови, що вирізнює її серед слов'янства, а тому треба вживати її залюбки й частіш. Це форма, добре знана в східньоукраїнських говорах, але не часта в говорах західніх. На жаль, за російським та польським впливами у нас письменники звичайно забувають цю форму. Звертаю тут на неї увагу всім, а особливо письменникам західньоукраїнським.

У старших письменників це звичайна форма, хоч і не часта; навпаки, в сучасній літературній мові ця форма надзвичайно часта, — молодші письменники справедливо кохаються в ній. В „Дон Хуані“ Черкасе́нковім знаходжу тільки щиро народнє: Доброго здоров'я, пивши, 17. Не давши йому часу опам'ятатись, збігає вниз 19 (а не: Доброго здоров'я, п'ючи; Не даючи йому часу опам'ятатись, збігає вниз).

Підмогильний знає ці форми вже часто, і в „Місті“ залюбки вживає їх. Ось трохи прикладів.

Степан не болів, бувши загартований 102. Почуття схвилювало його, бувши для його чести принизливе 110. Вона природня тепер, бувши випадкова колись 145. Ввесь час мовчав, бувши занадто новак 156. Його джерело невичерпне, цілим світом бувши 184. З'явилася Зоська, внісши з собою бадьорість 177. Мов і справді про це думавши, почав викладати 206. Порошинка, котившись з гори, шириться 176. Пивши чай, делікатно відчепірювала мізинця 35. Писавши, не тямив 164. А то хто? спитав Степан, показавши поглядом на постать 190.

Як бачимо, ця минула дієприслівникова форма (замість часу теперішнього) може бути при присудкові головного речення всіх трьох часів: теперішнього, минулого й будучого, аби тільки була однорядність дії головного й підрядного речень. Коли ж чинність підрядного ре-

чення відбувається раніш за чинність головного, тоді дієприслівник конечно мусить бути часу минулого й форми закінченої: Прийшовши додому, брався за роботу. Такої форми ніколи не можна заступити формою теперішнього часу, як то буває при одночасності дії головного й підрядного речення. (Далі буде).

Іван Огієнко.

Мовні прогріхи.

Питання про мовні прогріхи буде, здається, все актуальне, бо мова кожного народу жива, розвивається й постійно зміняється. Зміняється в ній усе: фонетика, морфологія, семасіологія, фразеологія, а ці зміни часом суперечать загальноприйнятій літературній нормі. Через це з усіх усюдів будуть сипатися питання: як говорити „добре“, котру форму з двох існуючих вибрати і тд. і тд. Такі питання будуть ставити мовознавцям люди, що не займаються граматикою, але хотіли б правильно говорити рідною мовою. Роблять це з практичних вимог. Вони хочуть категоричної відповіді на свої питання, але не знають, що такої відповіді часто дати неможливо.

ПриглянЬмося блище до суті мовних прогріхів і до поглядів мовознавців на це питання. На мовні прогріхи, якщо вони не порушують міцно встановлених норм, не треба дивитися занадто чорно, бо історія літературної мови навчає, що форма, сьогодні ніби неправильна, згодом може бути добра й загально прийнята, а тому жоден мовознавець не може вирішити категорично, чи якась форма зла, чи добра. Треба пам'ятати, що йому йде про зрозуміння мовних явищ взагалі, без огляду на те, чи вони добрі, чи злі, правильні, чи неправильні. Граматика, чи пак наука про мову, займається тим, що в мові є, й старається вияснити, як воно є, звідкіля взялося, як повстало.

Мовний прогріх і мовна правильність — це поняття не сталі, бо мова жива й мінлива. Але це не уповажнює нас робити прогріхи, бо все має свої границі. І ця несталість має їх теж.

Мовна правильність признає якусь сталу норму за обов'язуючу. Той говорить добре, хто пристосовується до означених, прийнятих, втертих у даній добі життя народу способів вислову. Здібність пристосовуватись до них називаємо мовним чуттям. Його можна в собі виробити, головно відповідною лектурою, бо звичайно правильні слова й звороти подибуємо в творах добрих письменників. Мовні норми повстають через схрещування різних чинників: індивідуального, суспільного, літературної традиції та моментів історичних.

Мова — це звукова, артикулована форма психічного змісту. Психічний зміст прямує до того, щоб знайти своє відбиття в слові. Він може прибрати найкращі зовнішні форми в мові. Кожна людина старається індивідуально, на свій лад, інакше, ніж інші люди, висловлювати свій душевний стан. Індивідуальний чинник пробивається в першій мірі в поетів, але є також у кожної людини, кожний із нас інакше говорить. Кожна індивідуальність мусить одначе пристосовуватися до вимог загалу. Мусить піддатися вимогам інших людей із свойого середовища, словом — мусить говорити так, щоб розуміла не тільки сама себе, але щоб і інші могли її розуміти. До цих двох чинників треба ще додати вплив літературної мови й історичної традиції мови. З цих усіх чинників повстає мовне почуття, знання духа мови, а далі — мовна норма. Але не в усіх ці чинники однакові, а через те й не у всіх однакове мовне почуття. Звідси й беруться мовні прогріхи.

Відступ від загальноприйнятих мовних норм зветься мовним прогріхом. Цей прогріх можна зробити або проти норми, або проти розвоєвих тенденцій мови. В першому випадкові кажемо: так не говориться, нпр.: „відпічне“ зам. „відпочине“, в другому: це не по-українськи, це не згідне з духом української мови, нпр.: „поніс смерть на місці“. Від таких прогріхів може нас остерегти вироблене лектурою мовне почуття, знання духа мови. Взагалі в усталюванні мовної норми грає найбільшу ролю літературна

мова. Ті вирази й звороти правильні, що їх уживає більшість письменників, через що вони стали загальним добром, тому за прогріх уважається вживання провінціялізмів та ялових варваризмів.

Але не кожне відступлення від норми слід уважати за прогріх. Коли якась „неправильна“ форма пройде непостережено, не „разить“ і коли прийме її загал, тоді вона не прогріх. Часом існують побіч себе дві формі. Жодної не слід уважати за неправильну. Переможе та, що має сильніший чуттєвий момент. Дублети є в кожній добі розвою кожної мови. Деколи перемагає навіть „неправильна“ форма, якщо вона має сильніший чуттєвий момент і співчуття більшости. Таксамо часом відступають від норми поети (licentia poëtica, але див. про це „РМ“ 1934 р. ст. 207). Проте й мистці слова не можуть зовсім легковажити мовних норм і тенденцій, бо кожне виразне переступлення границі вражає й стає прогріхом. Таке відступлення від норми, творення неологізмів, в міру, як життя поступає, потрібне нам, бо збагачує мову й робить її різноріднішою.

І хоч мовні норми не сталі й не вічні, проте треба признати, що вони дуже потрібні, особливо в нас із поглядів національних. Ми розкинені серед різних інших народів, і мусимо боротися не тільки за своє буття, але й за існування своєї культури. Збереження чистоти й правильности рідної мови збереже нам націю. Мгр. Володимир Барагура.

Хорупань, п. Млинів.

Наша твердиня.

Поема.

4. Дві ма́тері.

Він перед Не́ю па́дав ниць
В святі́й побо́жності й любо́ві
За те, що си́лу ду́ха й міць
Дала́ Йому́ у рі́дній мо́ві,
Що з молоко́м з груде́й своїх
Влила́ Йому́ той скарб бага́тий
Та найсвяті́ша із святи́х,
Що Їй ім'я́ вели́ке — Ма́ти,
Що віддала́ у лю́тий час
І ду́шу й се́рце до оста́нку, —
Хто ж не помо́литься і з нас
На про́сту Ма́тір цю, селя́нку?...
. . . .
Та го́ре тій, що ска́рбом тим
В пого́рді зне́хтує, як смі́ттям,
І в сло́ві ме́ртвім і чужі́м
Вілле́ отру́ту в ду́шу ді́тям!
Вони́ зросту́ть, мов той бур'я́н,
Собі́ самі́м і всім на шко́ду,
І засмітя́ть свій рі́дний лан,
Чу́жі й воро́жі для наро́ду;
І бу́дуть дні свої́ тягти́,
Як Ка́їн тяг своє́ прокля́ття,
І не зазна́ють ні мети́,
Ні ща́стя тво́рчого завзя́ття.
Коли́ ж життя́ скінчи́ться путь,
Коли́ покли́че їх моги́ла, —
В злобі́ безси́лій проклену́ть
І ту, що їх на світ пусти́ла,
Що одірва́ла від стебла́
Наро́днього й своє́ї мо́ви
І, так плека́вши, не дала́
Життя́ розу́много осно́ви.

11. III. 1935. С. Черкасе́нко.

Новотвори в сучасній українській мові.

3. Наростки *-ниця*, *-иця* й *-альниця*. Чужі наростки. Заняття й чинності жінок означують теж іменники з нар. *-ниця*: промо́вниця — жінка, що промовляє, вміє промовляти, продавни́ця — жінка, що продає (перекл. з рос. продавщица), послани́ця — жінка - післанець (Кол. 117), злодійниця Відр. I 14, видавни́ця, дозо́рниця — наглядачка, створене на лад поль. dozorczyni ib. 176. До інших ділянок належать такі новотвори: а) будинки: лічниця (гал.) — лікарня (в В. Укр.), станиця — постерунок, табор у Каліші Д. 22, б) предмети: мо́вниця — трибуна, підвищення для промовців, головни́ця — капітель колюмни Д. 231/34.

Наростком *-иця* утворені назви самиць звірів: тигри́ця, леви́ця (гал. льви́ця), назви жінки по її занятті: прозір-

ли́виця — віщунка Кол. 24, політ. терміни: ліви́ця, прави́ця — ліві, праві партії, окремо стоїть: передови́ця — вступна стаття (з рос. передовая, С. 22). Замісць слова „тигриця“ появилося слово скорочене „тигра“ (нар. *-а*) Любч. 132. Переважають у цих неологізмах галицькі слова, деякі з них складені за рос. чи польським впливом, але між ними мало зовсім невдатних. На 16 слів аж 7 визначує заняття, чинність чи прикмету жінок.

Наросток *-альниця* творить мало слів. Я записав тільки два: плакальниця — плачка Кол. 50 і незначно обгладжене рос. слово зажигальниця — запальничка (рос. зажигательница, Мик. 283). У всіх поданих словах основний наросток є *-иця*, а інші додаткові повстали з приводу поширення кореня. Для докладности подаю їх окремо.

На чужий лад створені слова: сторожева Нд. 32/34 — сторожиха (поль. stróżowa, в україн. мові є цей наросток у слові „королева“) й багато йменників із російським нар. *-ша*: скульпторша — скульпторка, різьбарка (Гол.), ке́льнерша — кельнерка (обидві слові у Лейт. 49), камергерша.[1]

Чужим наростком, а саме російським, є теж наросток *-ча* у словах: „подача“ (аргументів, Д. 4/35), хлібоздача (рад.).[2]

4. Рідше вживані наростки йменників жін. роду: *-ба*, *-альня*, *-арня*, *-ня*, *-ина*, *-щина*, *-івля*, *-ість*. а) Наросток *-ба* творить іменники, що означують чинність: лучба́ — сполука, злучення (від цього прикметник „лучбовий“ — комунікаційний, Д. 194/34), учба́ — навчання, штучне канцелярійне слово на Радянщині (від нього прикм. „учбовий“ — навчальний), Богослу́жба — Богослуження, чиньба Д. 294/34 — примусова праця для війська або держави (поль. świadczenie woj.), пальба́ — стрілянина (рос. слово, С. 22). Це здебільша слова мало вдатні й рідко вживані, здебільшого чисто галицькі.

б) Місце, де щось діється, знаходиться, або щось роблять, визначають наростки *-альня*, *-арня*: роздягальня, умивальня, постачальня (скла в Москві, Нд. 40/34), дозрівальня Д. 225/34, сплітарня — місце спліток Д. 194/34, плетарня — фабрика плетив (на Закарпатті, Д. 351/34), гноярня Лейт. 109.

в) Уже більше вживають до творення слів наростка *-ня* і від нього ще до війни повстало в нас багато слів, одначе вони не здобули собі загального признання, наприклад: звірня (фавна) й рістня (флора), а тепер підо впливом польської мови утворено в нас: їздня — частина вулиці, де їздять вози, скочня (для лещетарів), забезпечня — поль. ubezpieczalnia (всі слова з „Діла“ й „Неділі“). Інші слова: пожарня — будинок пожежної сторожі (Відр. III, 233), нічліжня — дім для ночівлі Нд. 49/34, осередня — централя Д. 270/34, паровозівня Нд. 50/34, рухівня — гімнастична заля Д. 22, переплетня — палітурня (Гол.), печатня — друкарня (з рос. печатать — друкувати), вкінці загально в нас прийняте накладня́ — видавнича фірма. Переважна частина таких слів, це слова місцеві, вживані в пресі, здебільшого штучні, бо перекладені з чужих слів, головно з російських, напр. у словнику Голоскевича нема з них ані одного. З семантичного боку означують вони місце, де щось роблять, або поміщення, де щось знаходиться (паровозівня, пожарня, осередня), тільки звірня й рістня мають значення збірне (звірі, рослини).

Сюди належать ще 2 новотвори: холодільня й варильня (соли).

г) Наросток *-ина* мало вживаний для творення нових слів: менши́на — меншість Д., складови́на — складова частина,[1] заслужени́на — платня, пенсія.[2] Ці йменники складені так, як з нар. *-ка* й *-івка*. Окремо стоїть неологізм, утворений на Радянщині й у нас майже скрізь прийнятий: речовина — матерія (фіз. хем.).

г) В останніх роках дуже люблять у

[1] Г. Ібсен: Вибрані твори, том III. ДВУ. 1930, стор. 245, далі цитую в скороч. *Ібс.*

[2] Слова, вживані часто в радянській термінології й лексиці, зазначую скороч. „*рад.*“, галицькі слова “*гал.*“

[1] „Назустріч“ — двотижневик, 7/34, далі в скор. *Наз.*

[2] „Громадський Вісник“, щоденник з 1923 р., скороч. *ГВ*, 23.

нас творити слова з наростком *-щина*, а саме: церкóвщина — церк. мова, вплив, перевага церкви, канцеля́рщина, нелегáльщина Д. 264/34 — нелегальна робота, речі незаконні, Скоропáдщина — робота на зразок Скоропадського, прихильність для гетьм. Скоропадського Д. 347/34, безвідповідáльщина — безвідповідальність (ib., є теж у Гол.), комісáрщина — влада, панування комісара Д. 5/35, безсистéмщина — безсистемність С. 22, побутóвщина — описи побуту, життя народу, літер. творчість, що описує побут Д. 5/35, вкінці назви країн і околиць: Рурщина (нім. Ruhrgebiet), Сарщина (Saargebiet), Лéмківщина (Гол.), Радянщина. Ці й подібні слова залюбки творять, бо їх легко творити, а крім цього вони вигідні, бо їх зміст широкий.

Є кілька новотворів з нар. *-івля*: сінозаготíвля (рад.), поготíвля (з поль. pogotowie), гуртівля (звич. гуртівня, Д. 295/34). Це йменники, що означують чинність і неначе заступають дієслівні йменники, хоч слово „гуртівня" більше підходить до таких іменників, як постачальня (місце, де щось згуртовано, склад).

Наросток *-ість* творить abstracta (уявні, подумані йменники), що означують стан і прикмети, а повстають вони від дієприкметників або прикметників, і часто заступають віддієслівні йменники: втомли́вість Д. 225/34, закуткóвість Д. 182/34 — переклад поль. „zaściankowość", заборгóваність — задовження Д. 22, переконáльність — здатність переконувати (Лейт. 144), потýжність — сила Д. 190/34, запродáйність Д. 293/34 — продажність (Гол.), пéршість (рад.). (Далі буде).

Перемишль. Др. Євген Грицак.

»Пригóди молодóго ли́царя«.

Ури́вок з ромáна.

Заскрипіли й грю́кнули двéрі. Козáк постóяв, почýхав поти́лицю, ви́тяг із кишéні кисéта з тютюнóм і почáв набивáти лю́льку, лáгідно й роздýмливо посміхáючись собі в ýси.

— Гáрне дівчá, не взяв би йогó кат, — дýмав козáк, не рýхаючися з місця, — далебí, гáрне... І те гáрно нáвіть, що сміливо одши́ла менé та ще й ві́сповідала. Ех, за такý не сóром і коня́, й шáблю, й нáвіть січовý вóлю проміняти, поши́вшись знов у посполи́ті. Хм... Кóси золоті, як дости́гла пшени́ця, а брóви тéмні та дугáсті... А óчі вели́кі-вели́кі, си́ні, як нéбо... Гнучкá, як топóля, хоч і пóвна, як рóжа... Бррр... аж морóз поза шкýрою... Стривáй-но... Старá якóгось Павлá згадáла... Хм... то в нéї єсть Павлó... Це гірше... А втім — мáбуть міщýх яки́йсь дзюндзюри́стий: на оди́н нíготь поклáв, дрýгим розчави́в... Такі не страшні...

Булó ти́хо-ти́хо та гáрно. Погáсли остáнні, де-не-дé позасвíчувані, світла по хатáх. Гáвкне десь на куткý пізній собáка та й замóвкне відрáзу, нізвідкіля́ не чýючи підпомóги. Поблизý, в білих од цвíту ви́шнях, тьóхнув несміливо соловéйко. В сусíднім садкý до ньóго обізвáвся дрýгий, ще дáлі — трéтій, четвéртий, п'я́тий, і за якýсь хви́лю козáцькі дýми розпливли́ся в мóрі соловéйкових пісéнь.

Січови́к як ніс лю́льку до губи́, то так і засти́г, мов зачарóваний, а мýжнє, твердé, як кáмінь, сéрце тáнуло від раювáння, як віск од сóнця. Хотілося й собі зідхнýти на всі могýтні грýди й у голосній пісні ви́лляти те без крáю чудóве, що спóвнювало їх по берегú. Чомýсь защеміло в нóсі, й непрóхані сльóзи набігли на óчі.

— Пху! бий тебé си́ла Бóжа! — отя́мився врéшті запорóжець і поквáпливо всýнув чубукá в зýби, а сам почáв мáцати рукáми по кишéнях за крéменем та кресáлом. — Лéпський козáк, немá що казáти... Розки́с, як сухáр ув окрóпі... Ще заплáчу, гляди́... Причарувáла врáжа дівка... Оце дак так!... Нáвіть на співи підіймáє... Мав би дóбрий гóлос, то так, здаéться, й розли́вся б на всі садки́, як оці соловéйки... Ач, якóї затинáють!..

Зненáцька, немóв би у відповідь на

його́ думки́, десь поблизу́ покоти́вся ву́лицею й доли́нув до нього́ га́рний, чи́стий, як срі́бний дзвіно́к, парубо́цький го́лос, по́вний нестри́много по́риву до ясно́го весня́ного щастя.

„Гей, гей по камі́ннях
бистра хвиля ри́не,
А коза́цькев серде́нько
до дівчи́ни ли́не...“

— Ма́єш, — зупини́вся січови́к із креса́нням, — ні́би підслу́хав або підгле́дів вра́жий син, що́ в ме́не всере́дині ко́їться... Смі́ха́!..

„Гей, спіши́, коза́че,
та не забари́ся, —
Ви́йде ми́ла, вийде лю́ба,
коха́на Ори́ся...

— Еге́, то й цей сюди́, ба́чу, — бу́ркнув січови́к, розпа́люючи лю́льку. — Ори́сею ж, либо́нь, назва́ла стара́ дівчину... А це чи не Павло́, що про нього́ вона́ згада́ла, коли́ нас почу́ла, ви́йшовши з хати...

„Гей, гей...“ — поча́в був, наближа́ючись, па́рубок, але́ ра́птом урва́в, помі́тивши в те́мряві огняну́ цяточку.

Підійшо́в бли́жче й зви́клими до пітьми очи́ма розпізна́в під пло́том ще темнішу за ніч по́стать.

— Хто тут? — гукну́в сміливо.

— А що хіба́?... Здоро́в, Па́вле! — обізва́вся січови́к.

Павло́ набли́зився щі́льно, зазирну́в мо́вчки під шапку й огля́нув незнайо́мого з голови́ до ніг.

— Запоро́жець?... Чи мені́ ввижа́ється? — мо́вив спокі́йно, але́ підо́зро.

— А хоч би́ й запоро́жець?... — так са́мо відповів січови́к і аж три́чі пи́хнув лю́льку.

Во́гник бли́снув ясні́ш, і Павло́ встиг запримі́тити й до́вгого ву́са й витришкува́ті глузли́ві о́чі. Те, що в оча́х тих гра́ла ніби по́глумка, почало́ дратува́ти Павла́. Став до козака́ бо́ком:

— А чого́ тобі́ тут тре́ба, й звідки тобі́ відо́мо, що я Павло́?

— Е, пане - бра́те, — засмі́явся січови́к, — я характе́рник. Знаю не тільки те, що ти Павло́, а й те, що ти сподіва́вся, йдучи́ сюди́, пожениха́тися з біля́вою, синьоо́кою Ори́сею, та не пощасти́ть тобі́ цим ра́зом, бо дівчина до те́бе не ви́йде. Чув?

Павло́ спалахну́в.

— А чого́ б їй і не ви́йти? Тебе́ му́сить спита́ти, чи як?

В цю мить сту́кнуло віко́нце й почу́вся го́лос, що відра́зу прогна́в Павло́ві й доса́ду й гнів, лиши́вши саму́ ра́дість:

— То ти, Па́вле?

— Я, Ори́сю, — затремті́в од за́хвату па́рубок.

— З ким ти?

— А хто його́ зна... Запоро́жець якийсь!

— Як?!... То він і до́сі стовби́чить тут?... Пеня́ та й го́ді... О́тже, забира́й його́ з собо́ю та йди звідсіля́, бо я все одно́ не ви́йду.

Павло́ві й се́рце впа́ло.

— Ори́сю! — ви́хопилося в нього́ з доко́ром.

— Йди, йди собі! суво́ро говори́ла дівчина, — нічого там „Ори́сю“.

А да́лі ласка́во додала́:

— За́втра прихо́дь, коли́ ма́єш що сказа́ти. Добра́ніч!...

Віко́нечко сту́кнуло знов, і все зати́хло, лиши́лися самі́ солове́йки з піснями та їх двоє: один із глузли́вою усмі́шкою під важки́м у́сом, а дру́гий — з понівиченою ра́дістю в се́рці.

Павло́ помо́вчав хви́льку, не одрива́ючи оче́й від чарівно́го віко́нечка, да́лі кру́то поверну́вся до січовика́:

— Це все через те́бе, ді́дьку непро́ханий!... Де ти взя́вся тут, заволо́ко, і чого́ шука́єш глу́пої но́чі там, де не загуби́в?...

Січови́к мовча́в, і Павло́ вира́зно відчува́в, що він у душі́ кепку́є з нього́.

— Не хо́четься тільки ґва́лту здійма́ти, щоб не зганьби́ти дівчини, — бурча́в він, збира́ючись відхо́дити, — а то я тобі́ відби́в би охо́ту чіпля́тися до не́ї... Де чорт не ві́зьметься, та...

— Ну, бу́де, бу́де, — ра́птом обізва́вся запоро́жець. — Ти звідси куди́ — додо́му?...

Павло́ отете́рів спочатку від несподіванки, да́лі спалахну́в:

— А тобі́ що до то́го?

— Ра́но ще. Ході́мо лі́пше до Ле́йби: там на́ші до ра́нку гуля́тимуть, то й ми помо́жемо. Я пізна́в уре́шті тебе́: ти той парубі́ка, що жбурля́в оце́ нещода́вно

лейстровика́ми, як гру́шами. Хо́чу почастува́ти тебе́ й погуля́ти з тобо́ю. А за дівчину не турбу́йся: не хоті́в і не хо́чу її кри́вдити, а до то́го — зві́дки міг я зна́ти, що вона́ твоя́ ді́вчина?... Отже, ході́мо поми́римось, не свари́вшись.

Павло́ споча́тку був завага́вся, але́ можли́вість попа́сти в таке́ товари́ство була́ зана́дто прина́дна. Махну́в руко́ю й зго́дився.

Horní Černošice u Prahy.

С. Черкасе́нко.

Про мову українських колядок.

Недавно появилася замітна праця І. Свєнціцкого про „Різдво Христове в поході віків (Історія літературної теми й форми") [Львів 1933], де невеликий розділ (ст. 121-128) присвячено й мові українських колядок, передусім із лексичного боку, для доказу, що архаїчна мова колядок „свідчить теж про давню традицію, передану сучасним носіям колядної словесности від іще давніших бродників". А далі: „Ці виразно не говірні, не місцевого походження риси давнини в словарі, видозміні й складні галицьких колядок доводиться вважати останками тієї давнини, яку перейнято з уст мандрівних скоморохів". Свідчить про це також людова семантика й етимологія, передусім характеристичні перекручення незрозумілих тепер широким верствам слів, що дісталися з пісень, переданих давніми мандрівними співцями з колядницької традиції. Вкінці автор бачить у тій мові колядок доказ „похідного зв'язку між билинною епікою західньо-північної Руси й святочною словесністю як білоруських волочобників і колядників, так і українських, особливо галичоволинських і карпатських колядників".

Я вмисне навів ті слова, бо вони показують, яке велике значення можуть мати досліди над мовою українських колядок. Тому не дивно, що ще О. Потебня („Объясненія малорусск. и сродныхъ пѣсень", II, Варшава 1887) виясняв деякі колядкові слова. Але й кожному, хто хоч загально знає колядки, відомо, що їх мова не така, як ув інших піснях. Кидаються в очі нпр. численні архаїзми, найбільше в іменникових та прикметникових, частинно й дієслівних формах, вражають дуже часті здрібнілі слова, що просто творять навіть своєрідну лексику. Колядкова мова варта без сумніву докладної студії.

У цій статті хочу подати кілька завваг про добір слів у колядках. Я зібрав тут такі слова, що можуть видатися незвичні в літературній мові, або виявляють яскраво чуже походження. Одначе при тому полишив я без уваги різні говіркові відміни тих слів, що ми до них привикли в літературній мові, й зазначив тільки спеціяльні говіркові вислови. Матеріялом послужили мені „Колядки й щедрівки", що їх зібрав у двох томах ще 1914 р. В. Гнатюк (львівський „Етноґрафічний Збірник", тт. XXXV-XXXVI). Поміщено тут 552 чч. колядок і щедрівок, що разом із численними варіянтами дають до 1600 пісень. Не є це найліпший матеріял для дослідника мови. Гнатюк мало рахувався з мовними вимогами й не все подавав найстарші, отже найцінніші для мовознавця тексти, а добирав їх досить довільно, і вдоволявся тільки поданням різних щодо змісту варіянтів, зазначуючи решту загальними вказівками на літературу варіянтів. При такому стані мовний бік пісень відійшов на дуже далекий план. Та все ж таки це найбільша збірка колядок і щедрівок.

У тих піснях знайшлося яких 850 слів (не рахуючи їх повторень), незвичних у літературній мові. Розуміється, є це тільки мала частина словника колядок і щедрівок, де головну основу творять слова, добре відомі в літературній мові (хоч часто з говірковими змінами). Є це ледве понад 0,6% усього словного засобу в Гнатюковому збірнику (де з повтореннями маємо всіх яких 127.000 слів).

Ті 850 слів поділяються виразно на 9 громад: чужі слова, архаїзми, говіркові слова, окреме значення слів, незвичайні вислови, перекручені слова.

1. Найбільшу громаду творять слова, що їх чуже походження відразу кидається в очі. Їх понад 280, отже яка

третина матеріялу, що нас цікавить. Сюди належить передусім той засіб слів, що вдирається в українську щоденну мову наслідком довшого співжиття з різними народами. Тут маємо нпр. доволі багато полонізмів — понад 90. Декуди трапляються навіть цілі фрази польські. Відомо, що нпр. у галичан є й цілі польські віншівки (пор. Гнатюк у передн. слові до II т.), а є й колядки, що в них пробивається в мові сильний польський вплив. Нпр. у колядці з Пасічної (Надвірнянський повіт) чуємо: „Яґодо ж моя червонюсенька!... домечок слічний... панна Янова... Пшишлї сон до нєй три колїдничковє... по вянечкові“ й под. (Гнатюк, II, ст. X).[1]

Найбільше польських слів і фраз знайдемо в галицьких віншівках (II, 303-319), де це явище можна пояснити психологічно: колядники, складаючи побажання, хочуть їх прикрасити небуденною мовою. Далі подибуємо польські слова в колядках із релігійним змістом, бо вони часто повстали під польським впливом, пор. нпр. колядку з Ліського пов., де маємо слова: сьльічна, дзєцьонтейко, крульове, Єзусом (I, 23-24), або з Порицька коло Острога з словами: яселка, офіровати й ін. (I, 26), або з Жаб'я на Косівщині: пережигнав си (I, 45). Поза тим знайдемо польських слів в українських колядках небагато, як ось: джідов... бодали (dzidą bodli, I, 93, Косівщина), млоґі (молоді, I, 143, Надвірнян. пов.), зась (I, 151, Дрогобиччина), огон (хвіст, Східня Україна), споличкивала (I, 169, Равськ. пов.), бутки (I, 221, Богородчани), пристимпайці (przystępujcie, I, 223, Бучацьке), шляхецкеґо (там саме), звірцадла (I, 253, Креховичі), ладна (там саме), слупки (I, 254, Косівщина), в сьодлі (II, 13, Жовківський пов.), Веньґірщина (II, 66, Снятинський пов. — це слово в різних відмінах повторюється часто), цуднов... квяти (II, 162, Долинськ. пов.) і ще декільки інших. Сюди належить певне також неясне мені слово: южента (II, 222 — на початку рефрену з Жовківщини).

[1] Далі цитую Гнатюковий збірник так, що подаю тільки том і відповідну сторінку. Скрізь задержую правопис збірника — доволі різнорідний.

Як бачимо, полонізми порозкидані по різних повітах української Галичини.

Багато менше знайдемо германізмів — їх нема навіть 40. Ясна річ, що вони стрічаються передусім у галицько-буковинських колядках, як пам'ятка часів австрійської влади, що вживала при війську й також довго в адміністрації німецької мови. Тому й ті німецькі вислови мають переважно військовий характер, як ось: у маштарни сут (I, 15, Marstall, поль. masztalnia у Linde III 56),[1] файну (I, 27, Косівщина, fein=гарний), штрофи (I, 30, Косівщина, Strafe = кара), штоли (I, 80, Косівщина, Stollen), в...ґлїдї (I, 95, Косівщина, Glied), галтував (там саме, halten), бефелювати (там саме, befehlen приказувати), ермарками (I, 97, Косівщ., Jahrmarkt), тьигнїмо льоси (I, 97, Косівщ., Los — картка з числом), зупу (I, 108, Бергомет на Буковині, Suppe), цуґуй (I, 137, Косівщина, Zug), картофлів (I, 139, Сокальщина, Kartoffel), шарує (I, 140, scharen — громадити, збирати, див. В. Кміцикевич: Нім.-україн. слов. Черн. 1912, ст. 432), шецує (I, 142, schätzen), ріхтує (I, 148, Джурів, richten — приладжувати), ридван (I, 256, з нім. через поль.; пор. M. Arcta: Słownik wyrazów obcych, 1904, ст. 652), камрати (II, VIII, Долинщина, Kamerad — товариш), пуцував (II, 39, Рудеччина, putzen), комендерував (II, 40, Косівщина, kommandieren), цофнїт сє різко (II, 41; герман.: zaufen через поль.), наладувати (II, 43, Кропивник новий, laden), ся шереґувати (II, 43; герм. Sörgel (?), як у Linde, V, 579, через поль.), ґрафове (там саме, Graf), нарихтувати (II, 54, Борщівський пов., richten), з ґвирів (II, 55, Коломийщина, Gewehr=кріс), тринзельки (II, 94, Войнилів, Trensel), коцом (II, 114, Жидачівщина — Kotze, пор. серед.-лат.: cotzia у Linde, II, 393), куфу (II, 110, Kufe — діжка), гафтує (II, 130, Борщівський пов., Haft), блєшку (= кватирку II, 156, Надвірнянщ., Blech), ґвалту (II, 156, там саме, Gewalt), лєґри (II, 179, Богородчанський пов., Jäger — стрілець), завербували (II, 237, Посіч, werben), на банти (II, 336, Богородчанський пов., Band). (Д. б.) Д-р. Я. Гординський.

[1]) Samuel B. Linde: Słownik języka polskiego, Lwów, 6 тт., 1854 і д.

Наші географічні назви.

Народне вияснення географічних назов (народня етимологія, див „РМ“ I 171-176). Місцева вимова Рожджалів. Як переповідають старі люди, назва повстала від татар, що колись тут були. Сусідне село Ордів — там стояла орда, а в Рожджалові вона розділилася, — пішла до Переспи, де переспалася, й до Забави, де забавлялася, та й село Спасів ніби від того, що в ньому татари спали. Рожджалів, М. Кулинич.

Географічні назви з Перемишлянщини. Моє село всюди пишуть Вóлків (Wołków), а народ зве Вівкі́в, наголос на кінці слова. Інтелігенція каже: Добряничі, Ладанці, Ушковичі, Кореличі, а народ інакше: Добриничі, Ліденці, Вуськовичі, Коржеличі. о. З. Жеґалович.

Залісецький. Прикметник від Заліщики народ знає тільки Залісецький. Заліщицький — це форма тільки інтелігентська. Львів, М. Пушкар.

Стріличі Нові. Урядова назва нашого містечка Strzeliska Nowe, але нарóдня — Стрі́личі Нові. Старі люди оповідають, що назва „Стріличі“ повстала від колишніх стрільців, що тут мешкали й полювали за звіриною. Інші знов оповідають, що за татарських часів біля наших оборонних валів мешкали „стрільчани“, що вміли добре стріляти, — від них ніби й назва пішла. Д. Задорецький і В. Бордун, гімн. абс.

З народньої скарбниці.

Словничок із Улично коло Дрогобича. Подаю декілька цікавих часто вживаних слів із села Улично: право—просто, борзо—скоро, кау—кажу, невидкося—темно, замóк—замкнув, дуе—віє, гла—голка, навкимити—наприкрити, крузь—через, пирило—сусік, шіст—шість, друлити—кинути, порзнитися — непостити, гузєр — спідня частина снопа, огень—огонь, кинь—кінь, мере—напевно, карбульцьом летіти—стрімголов, боєчко—нагадав собі, чепнути — присісти, уштo—здається, правда, парівець—патик, горінець упав—на крижі впав, горі, горов—догори, долі, долов—на долину, цалий—цілий. Улично, пов. Дрогобич. О. Бодревич.

Слова з Судової Вишні. У нас уживають таких слів: осербувати = святкувати, позакуди = як, бити = бути, паль = опал. о. Є. Модрицький.

Закарпаття. На Закарпатті є декілька гарних слів, що, на мою думку, могли б зайти до загальної скарбниці рідної мови. Напр.: До приходу! — до побачення. Лазиво — драбина, але „драбина“ також; ці слова вживаються скрізь. Сласть — смак. Водомий — колобаня (яма) під спадистою горою, без джерела, що підчас зливи вода вимила. Гренджа-Донський, Ужгород.

Здрібнілі форми в українській мові. Записуючи народні слова, бачу, що ми маємо дуже багато здрібнілих слів, чого інші мови в такій кількості не знають, напр.: водичка, кровця, людоньки, Божечку, горенько, лишенько, щастячко, нічогісінько, ніодніський, паночку, всенько, дорогенький, щиренько, істоньки, поганенький, спатоньки, гіренький, тяженький, довгенько, гарненько і т. ін. Цікаво було б знати, як пояснювати таку велику кількість здрібнілих слів у нашій мові? Хотів би почути про це думку психолога та знавця мови й душі народу. Львів. Д-р В. Бабій.

Чистота й правильність української мови.

Відповідь на запитання наших Читачів.

Бовван (С. Луців у Рогатині), давнє балъванъ, бълъванъ у нас позосталося тільки в формі „бовва́н“, а визначає ідола, божка. Слово прийшло зо сходу, де визначало героя або його образ. А може й від турецького balval — стовп на могилі; звідси й „бовва́ніти“ — здалека виднітися. Російське „болван“ - дурак, у нас зовсім невідоме й не вживане.

***В* інституті, а не *на* інституті.** „Вісті з Українського Наукового Інституту в Берліні“ ч. 1 (14) 1935 р. на ст. 8 пишуть: „Засідання пам'яти Михайла Грушевського *на* Українськім Науковім Інституті в Берліні“. Щось дуже неясне: чи ж *в* Інституті місця забракло, що довелося лізти аж *на* Інститут, як у Радянщині *на* вагони?

Винаймáється хата - так звичайно говориться в нашій літературній мові. „Самостійність“ ч. 10 за 1935 р. ст. 4 пише: „До винаймлення хата“ (do wynajęcia), — треба „винаймається хата“.

Заміжня, жонáтий (Інж. М. Єрмолаїв у Любомлі). Російські „холостой“, „замужняя“ по-українському перекладаємо: нежонáтий, жонáтий, замі́жня, незамі́жня. Уживати для цього слів: дівчина — жінка, парубок — чоловік не варто, бо ці слова мають іще й інше значення (слуга).

Злóчин, а не злочи́н (Др. Я. Л. Гологори). Літературна наша вимова знає тільки злóчин, див. „Рос.-укр. сл.“ II. 124; пор. злóдій. Західньо-українські говори, починаючи з Поділля, знають уже й злочи́н.

Літ — років. Треба добре пам'ятати, як у літературній мові вживаємо „літ—років“. Звичайно й найчастіш у літературній мові вживаємо „рік, роки, років“, напр. один рік, два—три—чотири роки, 5-20 років, 21 рік, 22-23-24 роки, 25 років і т. д. Цебто, по числівниках 2-3-4, 22-23-24, 32-33-34 і т. д. (у всіх числівниках, що закінчуються на 2, 3, 4) вживаємо тільки „роки“, ніколи „років“ і не „літ“. Слово „літ“ можна вжити (але звичайно тут частіш буде „років“) по числівниках 5-20, 25-30, 35-40 і т. д., цебто по словах, що не закінчуються на 2-3-4. По слові „пів“ не можна вживати „літ“, а тільки „року“: пів року, два й пів року (а не літ) і т. д. „Батьківщина“ ч. 9 за 1935 р. на ст. 5 пише: „Хлопець має

два і пів літ“, — по-літературному буде тільки: хлопець має два й пів року.

Подвійний, потрійний (С. Луців у Рогатині) і т. ін. панують у нашій літературній мові; архаїчні: двократний, трикратний і т. ін. рідкі.

Полум'я в множині ніколи не вживається, уживається тільки в однині. Через це заголовок у „Новім Часі“ ч. 51 за 1935 р. неправильний: „Греція в п о л у м'я х революції“ (це полонізм: w płomieniach), треба: Греція в полум'ї революції.

Ранній, а не вчасний. В нашій літературній мові слово „вчасний“ визначає тільки „своєчасний“. Напр. у Ганни Барвінок: Пішла вона на храм, і прийшла в ч а с н о (= своєчасно). Польське wczesny відповідає нашому тільки „ранній“, а не „вчасний“: Рання весна, рання сівба і т. ін, „Український Бескід“ ч. 6 за 1935 р. на ст. 4 пише: „В ч а с н і бараболі — це певний заробіток“, „в ч а с н о ми їх посадили“, — це все полонізми, треба: ранні, рано. Так само недобре пишуть „Ми“ (літо, 1934, ст. 66): „Спати лягають люди в неділю в ч а с н о“—треба „рано“.

Слідуючий — не вживайте цього русизму, замінюйте його словом „такий“, „ось такий“. „Нова Зоря“ ч. 11 за 1935 р. на ст. 1 пише: „Вислав телеграму с л і д у ю ч о г о змісту“; чи ж не простіш буде живою українською мовою: „Вислав телеграму т а к о г о змісту“?

Субота (о. Іван Григораш, Канора в Канаді) зберегла в нас свою старожидівську (асирійську) назву „шаббат“ чи „jом-га-шаббат“, що визначало „день спокою“, назва останнього сьомого дня тижня, коли наказано зберігати спокій від усякої праці. Усі слов'яни свою „суботу“ (рос. суббота, болг. събота, срб. субота, укр. субота, чес. і п. sobota) мають із мови грецької або від грецького літературного *Σάββατα* (звідси, напр., чеське й польське sobota), або від народнього *Σάμβατα*, звідси старослов'янське сѫбота, наше й ін. субота. Народи неслов'янські мають назви днів тижня за планетами, субота в них за латинським Saturni dies (пор. англ. Saturday, франц. le samedi і т. ін.). Про назви днів тижня буде в „Рідній Мові“ окрема стаття.

Ся з іменником у нашій мові ніколи не буває, — буває тільки по дієслові. „Наша Земля“ ч. 9 за 1935 р. ст. 1 пише: „За справами блудного крученняс*я* довкола власного хвоста“. Це полонізм, — тут *ся* зайве.

Україна (Учит. І. Шклянка, Hafford). Про значення слова „Україна“ в „РМ“ буде згодом окрема стаття.

Цьогорічний — тогорічний (Г. Букатко, Рим). В нашій літературній мові „тогорічний“ визначає минулорічний, а біжучий (поточний) рік зазначаємо словом „цьогорічний“! „Цей“ взагалі ближчий, а „той“ — дальший, минулий. Про це згодом в „РМ“ буде докладна моя стаття.

Хресні імення (Інж. М. Єрмолаїв у Любомлі) вживаємо звичайно в їх українізованій народній формі. Літературна мова має вже свій усталений список цих імен, цебто місцевих форм звичайно не вживає. Пишемо С е м е н, О п а н а с чи П а н а с, церковних форм Симеон, Афанасій зовсім не вживаємо. „Рідна Мова“ в найближчих числах подасть цілий список хресних імен в їхній сучасній літературній формі.

Гнучкість української мови вимагає по голосній попереднього слова писати *в*, *й*, а по приголосній — *у*, *і* (див. „Рідне Писання“ І § 238). Тому зовсім не по-літературному буде писати так, як пишуть „Ми“ (літо, 1934, ст. 60): який йшов, потяг йшов в вечір і т. ін., треба: який ішов, потяг ішов у вечір.

Новини з мовознавства.

St. Słoński: INDEX VERBORUM do EUCHOLOGIUM SINAITICUM, Варшава, 1934 р., VIII-152 ст., Polskie Towarzystwo językoznawcze. В бібліотеці давнього грецького манастиря св. Катерини на горі Синай ув Арабії зберігається два цікавих глаголицьких рукописи, — Требник та Псалтир, обидва десь із XI-го віку. Року 1880-го на Синаї перебував загребський славіст Леопольд Гайтлер, списав обидва ці пам'ятки, і трохи згодом їх видав, — але видав із дуже багатьма помилками. Петроградська Академія Наук 1907-го року зробила була добрі фотографії з Синайського Требника й збиралася його видати; на жаль, заміру свого Академія не виконала, а зроблені фотографії загинули.

Проф. Слонський видав оце повного словника до Синайського Требника. Під певним гаслом Сл. подає всі форми цього слова, часто з потрібними прикладами, скрізь зазначаючи сторінки пам'ятника. Таким чином Словник такої важливої пам'ятки, як Синайський Требник, приходить до вжитку науки.

Подам декільки критичних заміток на нове видання. 1) Для свого видання проф. С. Слонський використав не оригінал, але дуже непевне видання Гайтлера 1882 р. Не погоджуюсь із тими поясненнями, що їх подає на це автор у вступі, — вони не непоборні, і таки треба було поїхати на Синай та списати пам'ятника, — кошти на це знайшлися б. 2) Автор сильно спростив собі працю, подаючи голий словник форм, — без пояснення значення слів. Через це праця більше як на половину втратила на своїй вартості. А це дуже шкода, бо ж у 24 томі „Patrologia Orientalis“ Dr. I. Frček, перевидаючи текст Синайського Требника (за Гайтлером!), рівнобіжно подав й грецькі оригінали. Отже, Проф. С. Слонський міг легко подати й грецькі пояснення до старослов'янських слів. Словник Требника багатий і цікавий, але що ж він вартий без грецького пояснення? 3) Дуже шкода, що при виданні нема окремого вступу про словниковий матеріял Синайського Требника, — що в нім цікавого, такого, чого не дають інші пам'ятки? 4) На жаль, видавець Словника надзвичайно поплутав букви є та ɛ; на початку слова добре скрізь є, але чому ж на початку складу замість є видавець пише то ɛ то є (отъмɛшаɛши 17, твоɛго 72, моɛю 73 і сотні т. п.)? Чому пише то нє, то нɛ, а то навіть поруч, напр. на ст. 49, пише нє і нɛ? Глаголицький ори-

тінал не уповажнював до цього автора. 5) В виданні так часто поплутано н та и, що це робить неприємне враження. 6) Коли б автор ужив був скороченої системи зазначення форм: N¹, G², A³ (nomin. sing., gen. dualis, acc. plur.), а також і рядки зазначив був вгорі коло сторінок: 15² (а не: 15а2), це б зменшило розміри книжки. 7) Глаголицькі тексти знають різні значки для ї, ı, и — — всі три маємо і в Синайськім Требнику, але С. Слонський, з невідомих причин, уживає тільки ı та и, зовсім викинувши ї. 8) Часом маємо недокладності, напр.: слышимъ стаго еѵ҃лиꙗ 10¹⁸— це не praesens, але imperativus зам. звичайного оуслышимъ ἀκούσωμεν audiamus. Таке звичайне: прѣмѫдро̑ про̑ 10¹⁷ Слонський читає зовсім неправильно, треба: прѣмѫдрость прости, σοφία, ὀρθοί, sapientia, recti, а він слово про̑ = прости, ὀρθοὶ, recti містить під простити! В Словнику подається: прѣмѫдро(с) . . . стаго еѵ҃лиѣ 10¹⁸, а це не так: тут родовий не від прѣмѫдрость, а від слышимъ. І т. ін.

Др. Р. Домбчевський: ЗА ПРАВО МОВИ, Львів, 1934, 88 ст. Накладом Союзу Українських Адвокатів. Корисна й цінна книжка, що складається з таких розділів: І. Загальні завваги, ІІ. Мовне законодавство на українських етнографічних просторах, А. перед світовою війною, Б. часу укр. державности, В. в законах держав: Чехословації, Румунії й У. С. С. Р., Г. в Польщі, ІІІ. Правні засоби й шляхи боротьби за право української мови в Польщі. Брак покажчика до книжки сильно втруднює користатися нею.

Іван Коровицький: ПРО ГОВІРКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В „Православнім Українськім Календарі" на 1935 р. ст. 26-28, що виходить у Варшаві, вміщено коротеньку статейку про говірки нашої мови. Календар читається найрізнішою людністю, а тому приступно написана стаття принесе свою користь.

Навіть діти проти розбиття нашої літературної мови. До нашої Редакції прислано цікаву літографовану книжечку на 16 ст., це: „Сло́вник зглядно Енцикльопе́дія Правидло́вого пи́сання зглядно Ви́мовлення найужи́ванійших слів ма́тірного краю. Зладнав Д-р фільозопії Зено́н Лесий". Словничка склали 7-ма й 8-ма класи Рівенської гімназії ще 1927-го року, реагуючи тим на занадто вже місцевий характер мови деяких своїх учителів із Галичини. В Словничку подано понад сотню слів „чисто галицьких", що справді вражали волинських дітей чи то своєю формою, чи наголосом, напр. на *с* знаходжу: „свобода́, сво́їх, священство́, ска́жу, скорше, слабонький, случа́йно, семина́р, Со́крат, союза́, спо́дівався, средство́, стани́, су́ди". Ось записані фрази учителів: „Женщина, зглядно жінка, евентуально кобіта", „Штанці, евентуально сподні", „Йой, евентуально ви́гук", „Урьяд, зглядно король", „Запу́кати, зглядно засту́кати". Зразок мови з Переднього слова: „Ідучи́ назустріч дома́ганням нашого громадянства, лише́ного всякої помочи, видаємо ойш йому до по́слуг, зглядно до ужитку́, сей Сло́вник, зглядно Енцикльопедію. Прецінь тямимо, що в тепери́шне трудне́ врем'я, зглядно перийо́д безліч людей найдує ся в безраднім становищу́, не могучи́ ойш зглядно ся научи́ти ма́тірного язика. Хотячи́ хоч тро́ха помочи́ лихові, видаємо, зглядно друкуємо отсей коротенький Сло́вник" і т. д. Оповістка на кінці Словничка: „Почитуйте зглядно поширюйте часопис „Діло́". І. Огієнко.

Початкова Граматика української літературної мови.

Завдання 196. Спишіть іще оці слова зо спрощеними приголосними групами; запам'ятайте, як їх писати.

Серце — сердечний, сонце, четвер—четверга, борг—набір, місце—місто, скло, скляний.

Завдання 197 Вдавнину писали ось так: праздьникъ, поздьно, къжьдый, вѣстьникъ, властьный, водокрестьный, извѣстьный, напастьникъ, ѡбластьный, постьный, радостьный, щастьливый, сълньце—слъньце, сьрдьце — срьдьце, стькло, стькляный, — як тепер вимовляємо й пишемо ці слова? Чи мова наша змінюється з бігом часу? Чи завжди можна писати по-давньому (історичний правопис)? Яка різниця між правописом історичним і сучасним звуковим (або: фонети́чним)? Що сталося з групою приголосних, коли заник між ними ь?

57. Зм'якшення приголосних.

Сільська робота не панська. Людський хліб гіркий. Дорога близька, але грузька. Козацький жупан багатьом вузький. Мельник чортові спільник. Для начальника покрили стола настільником. Парубоцтво пішло в козацтво. Хвальба не стрільба, а грізьба не просьба. Батько пішли з дядьком. Хоч менший, та інший. Веселе сонце загляне і в наше віконце.

Які саме приголосні спосібні до м'якшення? Скільки їх? Що став з приголосною при м'якій приголосній? (див. виклад 29). Чи по всякому м'якому приголосному пишемо *ь*? Яка приголосна найчастіше м'якшиться? Розкажіть правила про писання *ь* в *-ський*, *-цький*, *-зький*, *-льн-*, перед *-ба* й *-ко*, по *н*?

Спосібні до зм'якшення приголосні звуки, цебто: *д, з, л, н, с, т, ц* часто в нашій мові м'якшаться, що звичайно й зазначаємо *ь* по них.

У закінченнях слів на *-ський*,

-цький і *-зький* пишемо *ь:* український, козацький, вузький, близький. Тієї приголосної, що стоїть перед закінченням *-ський,* на письмі не м'якшимо, хоч вимовляємо її м'яко: па*н*ський (вимовляємо: па*нь*ський). Але по звуку *л* перед *-ський* завжди ставимо *ь:* сі*ль*ський. Тільки ось у цих словах на *-зкий, -ский* не пишемо *ь:* боязкий, дерзкий, в'язкий, порский, баский.

Корінний звук *л* перед *н* часто вимовляється не м'яко, але в літературній мові прийнято писати *ь* по нім: мельник, спільний, настільник і т. ін.

В закінченні *-ство, -цтво* не пишемо *ь* по *с* та *ц:* панство, людство, беззаконство, парубоцтво, бурсацтво, ловецтво, молодецтво, козацтво, ткацтво. Тієї приголосної, що стоїть перед закінченням *-ство,* на письмі не м'якшимо (хоч вимовляємо її м'яко): панство, братство, людство. Але звука *л* перед *-ство* м'якшимо: посольство, гуцульство.

Спосібні до м'якшення приголосні перед закінченням *-ба* та *-ко* м'якшаться: ходьба, різьба, грізьба, хвальба, стрільба, ганьба, кісьба, просьба, боротьба, клятьба; дядько, батько. Інші приголосні перед *-ба* та *-ко* не м'якшаться: журба, плавба, сівба, учба, служба, сірко, бровко. При зміні цих слів *ь* залишається: просьбі, в боротьбі. Так само *ь* залишається при зміні в тих словах, що мають губну *б, п, в, м* перед кінцевим голосним: на письмі, Кузьмі.

Приголосний *н* та інші приголосні перед колись м'якими звуками шелесними *(ж, ч, ш, щ, дж)* і свистовими *(з, ц, с, дз)* вимовляються м'яко, але *ь* по них не ставимо: менший, інший, кінчик, панщина, сонце, віконце, на місці, посвідчення, ганджа, бряжчати, братчик, безбатченко, Пинчук. Тільки по звуку *л* у цім випадку ставимо *ь:* пальчик, бувальщина, більший, видельце, на смальці.

Завдання 198. Запишіть до зшитка 10 слів на *-ський* і по 5 слів на *-цький* і *-зький*. Перепишіть іще всі ті слова, що не мають *ь* у *-зкий.*

Завдання 199. Перепишіть оці слова й підкресліть у них *ь.*

Сільський, польський, український, людський, панський, козацький, гуцульський, гайдамацький, близький, вузький, грузький.

Завдання 200. Запишіть до зшитка оці слова й поясніть, чому пишемо в них *ь.*

Мельник, спільник, настільник, начальник, сальник, вільний.

Завдання 201. Запишіть до зшитка 10 слів на *-ство, -цтво.*

Завдання 202. Запишіть до зшитка 15 слів на *-ба* й *-ко* з *ь* перед ними.

Завдання 203. Запишіть оці слова до зшитка й поясніть, як вимовляємо в них підкреслену приголосну й чому по ній *ь* не ставимо.

Скі*н*чу, га*н*чірка, ві*н*шувати, де*н*це, бра*т*чик, со*н*це, ме*н*ший, і*н*ший.

Завдання 204. Вдавнину писали так: людьскый, господьскый, паньскый, братьскый і т. ін. Перепишіть ці слова по-сучасному. Тепер ми ставимо *ь* по *с,* але м'яко вимовляємо й ту приголосну, що перед нею, вимовляємо: паньський, але для простоти пишемо: панський.

Завдання 205. Перепишіть і запам'ятайте оце.

По-літературному треба ось так говорити й писати, а не так, як у дужках ( ): грабіжник (рабівник), радник (радця, совітник), скоріше (скорше), рамки (рямці), ґума (резина), різний (ріжний), батьки (родичі), рожа (ружа), забавка (розривка), руйнувати (бурити).

58. Скорочення слів на письмі.

Київська Печерська Лавра.

Культурним осередком для цілої України довгі віки була *св.* Успінська Лавра Печерська в *м.* Києві. Заложено цю Лавру ще в XI-м *ст.* Колись жили тут славнозвісні українці-письменники: *св.* Антоній, *св.* Феодосій із *м.* Василькóва, *преп.* Нестір, *св.* Дмитро Туптало з *м-ка* Макарова *і інш.* В Лаврі поховано багато славних українців: князів, митрополитів *і т. п.; напр.* тут поховано *кн.* Острізького й *інш.* В Лаврі вперше почали писати *т. зв.* Початковий Літопис нашого краю. *Р.* 1698-го гетьман український *д.* Іван Мазепа обніс Лавру товстим муром.

Нову лаврську дзвіницю збудовано *р.* 1731-1745-го. Будував її архітект *п.* Іван Шедель. Дзвіниця висока на 46 *саж.* чи на 98 *м.*; будівля її коштувала за все 61986 *карб.* На дзвіницю пішло 5 мільйонів штук цегли, по 70 *коп.* за тисячу.

Які слова можна скорочувати? Для чого ми скорочуємо слово? Якою буквою треба кінчати скорочене слово й якою не можна?

Ніколи не скорочуйте слів: Україна, український, пишіть їх повно. (Кінець буде).

Від Редакції й Адміністрації.

„Фонд Рідної Мови“. Дбаючи про належний розвиток української літературної мови, як головної ділянки рідної культури, зложили на „Фонд Рідної Мови“: Проф. Х. Лебідь-Юрчик 6, о. Іван Губа 4, Ос. Остапчук 1. А разом 11 зл.

Усім цим Добродіям Рідної Мови Редакція складає свою сердечну подяку. Тільки при щедрій однодушній допомозі на „Фонд Рідної Мови“ широкого нашого громадянства та наших інституцій зможемо створити авторитетний центр для вивчення рідної мови. Продовження цього списку подаємо в дальшому числі.

„Рідне Слово“. Початкову Граматику української літературної мови „Рідне Слово“, що друкувалася в „Рідній Мові“ за 1934-1935 роки, на прохання багатьох наших передплатників та деяких інституцій, в травні місяці випускаємо окремою книжкою по найприступнішій ціні. Книжечка буде розіслана всім передплатникам. Кому потрібне більше число їх, просимо замовляти заздалегідь, бо друкується невелике число. Прихильники »Рідної Мови« подбають, щоб »Рідне Слово“ справді було в кожній українській родині. Обов'язок кожного передплатника, читача й прихильника „Рідної Мови“ — подарувати кілька книжечок »Рідного Слова« знайомим дітям, або й своїм дорослим приятелям. Українські школи, кружки „Рідної Школи“, філії „Просвіт“, читальні, Гуртки плекання рідної мови, — всі масово виписуйте від нас „Рідне Слово“ й ширте його поміж нашим грмадянством.

На увагу українцям в Америці й Канаді. Уже виходить Початкова Граматика української літературної мови „Рідне Слово“. Нехай не буде ані одніеї української дитини чи юнака, щоб не мав цієї книжки. Кожний школяр мусить конечно її мати. Ціна 25 центів із пересилкою.

На увагу всім. Хто дбає про розвиток української літературної мови, той подарує знайомій українській дитині чи юнакові Початкову Граматику української літературної мови „Рідне Слово“. Чи Ви вже подарували цю Граматику хоч трьом українським дітям, що самі купити не можуть?

Найкращий подарунок нашим дітям, юнакам, а то й дорослим — то „Рідне Слово“, Початкова Граматика української літературної мови.

Кожний, хто хоче знати українську літературну мову — дитина, юнак чи дорослий, — мусить пильно вивчити „Рідне Слово“, Початкову Граматику української літературної мови.

 — Адреса „Рідної Мови“: Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1·60 зл.; за границею в Європі 9 зл., в Америці 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають »Рідну Мову« від 1 числа: Річник I (без 2 і 3 чисел) 5 зл.; річник II — 6 зл., оправл. 7·50 зл.

Відповідальний Редактор *Л. Гримало-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.